

Skriptá – politológia

OBSAH:

1.	<i>Politológia – veda o politike</i>	4
2.	<i>Demokracia a jej formy</i>	9
3.	<i>Štátna moc</i>	15
4.	<i>Politický systém</i>	19
5.	<i>Politické ideológie</i>	23
6.	<i>Politické strany a stranícke systémy</i>	26
7.	<i>Politická elita. Záujmové skupiny. Nátlakové združenia</i>	29
8.	<i>Voľby a volebné systémy</i>	35
9.	<i>Politický systém SR I.</i>	38
10.	<i>Politický systém SR II.</i>	46
11.	<i>Národ v politike. Menšiny v politike.</i>	51
	<i>Zoznam použitej literatúry</i>	55

1. Politológia – veda o politike

Zdroj:

Říchová, B.: *Úvod do současné politologie*. PORTÁL, Praha, 2002

Cabada, L., Kubát, M.: *Úvod do studia politické vědy*. Eurolex Bohemia, Praha 2002

Politológia ako **veda o politike** úzko súvisí s rozvojom moderných spoločností západného typu, to znamená spoločností, ktoré sa vyznačujú vysokou mierou participácie obyvateľstva na realizovaní politiky, vysokou mierou autonómnosti rozhodovania jednotlivcov, výraznou sekularizáciou spoločenského života a tiež tvorbou špecializovaných politických inštitúcií napr. ústav, volieb, volebných systémov, politických systémov a pod. (Cabada, Kubát)

Korene politickej vedy:

Filozofia: **Aristoteles** – *Politika* a **Platón** – *Ústava (Politea)* politická veda bola súčasťou filozofie resp. politickej filozofie „ako filozoficko-kritická reflexia skúsenosti s politickým poriadkom, ktorý sa stal v danej dobe problematickým.“ (Berg-Schlosser), okrem spomenutých boli predstaviteľmi politickej filozofie: Machiavelli, Hobbes, Locke, Rousseau, Hegel, Marx, Tocqueville v novšej histórii Arendt, Voegelin, L. Strauss, Rawls

História: historicko-filozofické korene ovplyvnené francúzskym osvietenstvom a dialekticko-materialistickými koncepciami – neomarxizmus, pozitivizmus a pod.

Sociológia: sociológia politiky, úzko prepojená s politickou vedou; zakladateľom Max Weber *Politika ako povolanie*, zaoberal sa definovaním pojmu a definovaním ďalších významných rysov moderných spoločností - byrokracia, oligarchia, sekularizácia apod.

Právo: jeden z najvýznamnejších zdrojov politickej vedy, Jean Bodin (použil ako prvý pojem politická veda) – štátoveda (politická veda ako veda o štáte)

Politika ako predmet záujmu politickej vedy

Max Weber:

„Politika je pojem mimoriadne široký a zahŕňa všetky druhy samostatnej riadiacej činnosti.“

„Politika je úsilie o podiely na moci alebo o ovplyvňovanie del'by moci.“

Moderné definície politiky sú viac abstraktné a kategória moci (boja o moc) v nich nehrá kľúčovú úlohu; zohľadňuje i iné atribúty a to: konflikt, záujmy, hodnoty a pod.

V súčasnosti sa na politiku verejnosť pozerá viac negatívne.

Politika je jednou z ľudských činností. >> dve stránky:

- a.) **odbornosť**: schopnosť nachádzať efektívne formy spravovania spoločnosti
- b.) **demokratizmus**: miera účasti jednotlivcov (členov spoločnosti) na tvorbe a kontrole politiky

Veda o politike sa vo svete označuje spravidla dvoma výrazmi: *angloamerický svet* (politické vedy), *nemecký či francúzsky vplyv* (politológia)

Päť častí politológie:

- 1.) **teória politiky** (politická teória) >> vysvetľuje pojmy súvisiace s politikou
- 2.) **dejiny politického myslenia** >> zhrnutie a zovšeobecnenie názorov na politiku, politické inštitúty, del'bu politickej moci čiže na tvorbu a usporiadanie spoločnosti >> politická filozofia
- 3.) **komparatívna (porovnávací) politológia** >> skúma rôzne politické systémy, tým že ich porovnáva; príčiny a vzájomné súvislosti
- 4.) **politická sociológia** >> skúmanie politického správania; skúma tak reakcie občanov na politiku ako aj občanov na konanie politikov; ako ich samotná politika ovplyvňuje
- 5.) **politologická prognostika** >> schopnosť nie len opisovať a analyzovať ale aj schopnosť predvídať (anticipovať) resp. prognózovať budúci stav

Verejnosť si pod pojmom politika najskôr predstavuje praktickú politiku miestnych, regionálnych, národných a medzinárodných vládnych organizácií. Sféra politiky je **však širšia** a zahŕňa aj voľby a volebné kampane, politické strany a záujmové hnutia a pod.;

s politikou súvisí i téma ľudských práv, práce, voľného času, sociálnych istôt a sociálneho štátu » poľnohospodárska politika, podniková politika apod...

Definícia politiky je veľmi široká a preto môže byť vysvetľovaný na celom rade protikladov » dichotómie vláda-opozícia, ľavica-pravica, centralizácia-anarchia apod.

Termín **nepolitická politika**: sa používa v súvislosti s komunistickými systémami a intelektuálnym disentom; tento výraz je spojovaný s ústupom od politiky, ne-politikou či anti-politikou so stanovením si morálnych hraníc jednotlivca, ktoré nechce prekročiť (Solženicyn, Havel) „čo robiť, keď nie je čo robiť“ » apelovaním na morálku.

Ďalšie termíny súvisiace s politikou:

Moc :

„*kto sa zaoberá politikou v prvom rade usiluje o moc*“ (M. Weber); moc je jednou zo základných kategórií politiky aj keď samotná definícia a moci je kľúčovým problémom politickej vedy.

N. Machiavelli: postavil moc do stredu ľudského uvažovania o politike; polovica nášho konania je na priazni okolností a polovica na slobodnej vôli » všetko to treba skoncetrovať na jeden cieľ tj. zisk a udržanie moci; neváhal použiť všetky prostriedky k získaniu moci aj násilie » tzv. mocenský inštinkt

Weber » tvrdí, že politika je umením nemožného; „*Ľudia by nikdy nedosiahli to, čo je možné, keby vo svete sústavne nesiahali po tom, čo možné nie je.*“ » vodca, hrdina. » kategória moci sa delí **na dve** (M.W.)

- a.) prostriedok v službách iných tj. ideálnych či egoistických cieľov
- b.) moc ako kategória sama o sebe – jej uchopenie je pre politikov predovšetkým otázkou prestíže

Vláda:

V súvislosti s dichotómiou nadriadený-podriadený; štát, podobne ako politické zväzy, je pre W. vzťahom vlády ľudí nad ľuďmi; ovládaný sa musí podrobiť vynútenej autorite vládnúcich, ktorí sa zas opierajú o „prostriedok legitímneho násilia“

Tri druhy legitímnej vlády:

1. tradičná vláda » autorita, ktorá čerpá z tradície; existuje vďaka tomu, že je ustanovená od nepamäti a zachováva sa zo zvyku
2. charizmatická vláda » vlastné demagógovi, vyvolenému vojvodcovi či vodcovi,

ktorý je zvolený plebiscitom

3. legitímna vláda » vyplýva z legality, zachovaná je vďaka platnosti legálne ustanovených pravidiel

Štát:

M.W. definuje ako ľudské spoločenstvo, ktoré si na určitom území ... nárokuje pre seba ... monopol legitímneho fyzického násillia; štát je v tomto svetle jediným zdrojom práva na násillie; ostatné skupiny spoločnosti môžu používať násillie len do takej miery ako to štát a jeho inštitúcie dovoľujú » ak by to tak nebolo štáty by zanikli a na ich miesto by nastúpila anarchia » avšak násillie (legitímne) nie je jediným prostriedkom štátu.

Podľa prostriedkov akými štát primárne disponuje, na ktoré sa primárne sústreďí potom delíme štát na: právny štát, sociálny štát, spolkový štát, stranický štát » môžu a nemusia sa prekrývať

Súčasnemu poňatiu štátu možno porozumieť na základe **troch základných charakteristík:**

1. štát je súborom inštitúcií, ktoré stanovujú prostriedky násillia
2. tieto inštitúcie riadi spoločnosť obývajúca geograficky ohraničené územie
3. štát má monopol na vytváranie vlády na svojom území, čím sa v danom teritóriu vytvára jedna politická kultúra

Spoločnosť:

Pojem spoločnosť znamená priestorové **zjednotenie osôb** za účelom organizovaného zjednotenia; spoločnosť dnes znamená ucelený systém spoločenského života obyvateľstva od národov k svetovému spoločenstvu; moderná spoločnosť je založená na princípoch spoločenskej zmluvy (*social contract* – **Rousseau**) resp. spoločenskej dohode (*social compact* – **Locke**)

Spoločenská zmluva » v princípe sa jedná o zmluvu medzi poddanými a vládnucimi založenej na zmluvnom sľube; dôležitým pojmom je **participácia**; ľudské práva a koncepcia zvrchovanosti na strane druhej (**Rousseau, Hobbes, Rawls**)

Spoločenstvo (malá skupina; vzájomnosť > manželstvo, rodina) – Spoločnosť (umelý výtvor)

Hierarchia: je neodmysliteľnou súčasťou každej spoločnosti; hierarchia moderná spoločnosť je komplexnejšia vďaka byrokratizácií spojenej s inštitucionalizáciou moderných politických systémov » všadeprítomná

Ideológia:

Významná úloha jej pripadá v politike ideí; klasické delenie **ľavica – stred – pravica**; pochádza z obdobia francúzskej revolúcie 1789; pravo-ľavé politické spektrum = *fašizmus-konzervativizmus-liberalizmus-socializmus-komunizmus* (Heywood) >> kruh nie priamka (P-L; De-Di)

Politické strany:

„*Politické strany sú politické organizácie, ktoré menujú kandidátov do štátnych inštitúcií pod ich vlastným menom*“ >> v demokratických systémoch politické strany primárne usilujú o víťazstvo v parlamentných voľbách, o účasť v exekutive za účel presadenia vlastných záujmov a realizáciou svojho programu; nevyhnutné prvky pol. strany vodcovstvo a stúpenci (M.W.)

Stúpenci zabezpečujú získavanie pasívnych voličov pre volebné víťazstvo vodcu.

Politik:

Zaoberať sa politikou znamená usilovať o získanie vplyvu na rozdelení moci medzi politickými útvarmi a v rámci týchto útvarov (politik);

dva druhy: a.) *p. z povolania*; b.) *príležitostný p.*

politik z povolania (M.W.) >> je človek, ktorý nechcel byť vládcom alebo charizmatickým panovníkom, ale vstúpil do služieb politických vládcov; delia sa ešte na tých ktorí žijú „pre politiku“ (finančne nezávislí) a tých ktorí žijú „z politiky“ (politika = zdroj príjmov)

príležitostní politici >> sú všetci tí, ktorí odovzdávajú svoj volebný lístok alebo iným spôsobom navonok prejavujú svoju vôľu na volebných zhromaždeniach apod.; politici „*na vedľajší úväzok*“ pracujú len keď ich o to niekto požiada, politika nie je ich primárnou náplňou

Zhrnutie:

- A.) Politická veda bola historicky chápaná najmä ako veda o štáte v novších prístupoch sa spája predovšetkým s rovinou štúdia (výskumu) mocenských vzťahov v spoločnosti. Takto kladie dôraz najmä na autoritu a procesy vládnutia.
- B.) Vo svojom výskume využíva predovšetkým metódy, ktoré ponúkajú ostatné spoločenské vedy (sociológia, história, ekonómia, právo, psychológia). Napriek tomu je významným vedným odborom skúmajúcim človeka – spoločnosť – politiku.
- C.) Dôraz na štúdium väzieb medzi spoločnosťou a mocenskou sférou sa prejavuje v politickej vede rovnako dôrazom na štúdium politickej kultúry.

2. Demokracia a jej formy

Pridržiavajúc sa klasického výkladu demokracie a vychádzajúc z interpretácie demokracie ako vlády ľudu, je prvoradým problémovým okruhom definovanie samotného pojmu **ľud**.

Východiskom definovania je práca talianskeho politológa **G. SARTORIHO** *Teória demokracie*, v ktorej konfrontuje voči sebe dve možné interpretačné hľadiská tohto problému:

- a.) do akej miery je s demokraciou zlučiteľný väčšinový princíp (**demokracia ako vláda väčšiny**)
- b.) do akej miery je potrebné, aby bol väčšinový princíp súčasne spojený s ochranou práv menšín (**demokracia ako vláda väčšiny obmedzená právami menšín**)

Pokiaľ sa v súvislosti s demokraciou hovorí o o väčšine (menšine), vzťahuje sa tento pojem na **procedúru systému rozhodovania**. V rámci návrhov, postojov sa vyberá (prijíma) to riešenie, na ktorom sa **v danom okamihu zhodne väčšina** (napr. väčšina voličov).

Menšinou sa potom rozumie skupina (skupiny), ktoré majú rozhodujúci vplyv v procese formovania názorov – menšiny sa snažia modelovať, vytvárať návrh (myšlienku) a následne získavať súhlas väčšiny, väčšina nakoniec rozhodne o tom ktorá menšina zvíťazí. (pojem elita)

Príklad:

menšina = politická strana (vytvára program)

väčšina = voliči

Čo je demokracia?

Najjednoduchším spôsobom, ako definovať demokraciu, je vychádzať z prekladu gréckych slov, z ktorých sa samotný pojem demokracia skladá:

Demos = ľud

Demokracia = vláda ľudu

Cratios = vláda

Napriek faktu, že sa väčšina súčasných autorov (politológov) zhoduje na tomto postupe výkladu a pokladá ho za dostatočný, samotný problém definovania pojmu nie je

ešte dostatočne vyčerpaný. Podľa súčasných politológov (SARTORI) je problém vymedzenia obsahu pojmu demokracia omnoho zložitejší...

Problémom nie je čo pojem **demokracia** znamená – **problémom je** čo znamená „vec“, ktorú označujeme za **demokraciu**. V tomto smere sa dostávame do rozporu medzi IDEÁL a REALITA. Z tohto dôvodu je nevyhnutné rozlišovať medzi demokraciou ako ideou (**pojem pojmu demokracia**) a demokraciou ako reálnym systémom (**politickým obsahom demokracie**)

Diskusia o obsahu pojmu demokracia je stará „ako ľudstvo samo“ – snaha o jej vymedzenie spadá až do doby Platóna a Aristotela. Napriek tomu platí, že súčasné chápanie demokracie (výklad pojmu) sa najviac spája s ponímaním demokracie **ako zvrchovanosti ľudu a participácie**, ktoré formuloval **J. J. Rousseau**. Z politologického hľadiska sa rozpor medzi cieľom (ideálom) a reálnym, historicky ukotveným politickým usporiadaním pokúsil, asi najoriginálnejším spôsobom, vyriešiť súčasný americký politológ **Robert Dahl**: Výraz demokracia vyhradzuje pre **ideál – demokracia** je to k čomu sa reálne politické systémy približujú, ale čo nie sú schopné nikdy dosiahnuť. Pre **reálne demokracie** tj. „*moderné zastupiteľské demokracie so všeobecným volebným systémom*“ so všetkými nedostatkami a odchýlkami od ideálu, používa **označenie polyarchia**. (50. roky 20. storočia) » Dahlov postup však väčšine politológov nevyhovuje, podľa nich nahradenie jedného pojmu iným nerieši spomenuté interpretačné nezrovnalosti a neistoty; z tohto dôvodu je R. Dahl prakticky jediným politológom, ktorý používa pojem polyarchia vo svojich prácach...

Demokracia a princíp väčšiny

Charakteristickým rysom demokracie je, že sa zrodila ako systém **odmietajúci princíp vlády na základe dedičského práva** (dedičstva) alebo získania moci (násilím, dobitím). **Demokracia** tieto spôsoby nahradila **vládou vybraných, zvolených osôb**. **Podstatou princípu** výberu však nie je iba výber sám, ale predovšetkým trvalá **možnosť v prípade potreby vybraných jedincov odvolať a nahradiť ich inými**. Principiálne sa vychádza z presvedčenia, že nikto nie je schopný sám rozhodovať o tom, či je – a do akej miery – lepší než ktokoľvek iný.

Základnou odlišnosťou demokracie od iných systémov tak nie je len legitimita vodcovstva, podporená faktickou ľudovou či súhlasom ľudu s danou vládou, ale

predovšetkým **spätná väzba**. Dôvodom tohto tvrdenia je fakt, že nechať sa zvoliť väčšinou – ľuďom (a potvrdiť svoju legitimitu a legitimitu svojej vlády) môže – fakticky – každý, teda i diktátor. Podstatnou odlišnosťou medzi demokraciou a ne-demokraciou je:

V **nedemokratických systémoch** sa elity „*dosadzujú samé*“, naopak v **demokratických** sa „*navrhujú (ponúkajú) samé*“.

V demokraciách by tak mala byť zabezpečená kontrola vodcov a ich zodpovednosť voči voličom. » Z tohto pohľadu možno demokraciu chápať ako produkt metódy, procedúry, ktorej prostredníctvom sú niektorí ľudia vyberaní, aby viedli danú politickú komunitu; v demokracii ľudia využívajú svoju moc k tomu, aby vymenili „svojich vládcov“ (osoby – politikov, politické strany), ale nemôžu meniť spôsob vlády (teda ako sú vytvárané mechanizmy mocenských vzťahov)

Tento **väčšinový princíp** – prevedený do velebnej logiky znamená:

Väčšina = víťazná strana (strany) vo voľbách bez ohľadu na to či strán, ktorú občan volí v koalícii alebo opozícii » môže prostredníctvom politickej strany ovplyvňovať a rozhodovať (participovať)

Menšina = označenie pre tých, ktorých hlas bol vo voľbách „stratený“ tj. Odovzdaný kandidátom, ktorý nezískali žiadne volebné posty

Prehra v jednom, alebo viacerých kolách (voľbách) v žiadnom prípade neznamená trvalú stratu práva podieľať sa na ovplyvňovaní (spolurozhodovaní) politického života spoločnosti.

Demokracia a zachovávanie práv menšín

Demokraciu je možné tiež definovať ako politický systém, v ktorom je vplyv väčšiny zaručený volenými a súperiacimi menšinami, ktorým sa väčšina zveruje. Z tohto pohľadu sú menšiny nevyhnutnou podmienkou existencie demokracie; princíp väčšiny (väčšinové pravidlo voľby) je preto vždy sprevádzaný dôrazom (podmienkou) zachovania práv menšiny (resp. rôznym vymedzením menšín).

Podstatné je, že **tí, ktorí v demokracii vládnu, nikdy nezískajú absolútnu moc.**

Inak povedané: *Demokratický systém môže prežiť len vtedy, pokiaľ princíp „všetka moc ľudu“ postupne modifikovaný tak, že sa v skutočnosti približuje k naplneniu princípu „všetka moc nikomu“.*

S ohľadom na problematiku koncentrácie moci rozlišuje súčasná politická veda dve základné poňatia demokratickej vlády:

- 1.) **monistický princíp**, keď je moc ľudu koncentrovaná (v držbe niekoho) - a ako také je skôr nerealizovateľným ideálom, ktorý sa objavuje len v koncepte *priamej* (plebiscitnej) *demokracie* (R. Dahl)
- 2.) **pluralistický princíp**, ktorý zodpovedá tradícii liberálnej demokracie naväzujúc na J. Locka. Formálnym výrazom pluralistického ponímania je *reprezentatívna* (zastupiteľská) *demokracia*, ktorá patrí k bežným formám súčasných demokratických vlád.

Priama demokracia

Demokracia ako historický pojem (ako bolo spomenuté) má svoje korene v starovekom Grécku; grécky výraz bol spojený s malou úzko vymedzenou komunitou fungujúcou ako kolektívny orgán; v neskorších obdobiach stredoveku (Marsilius z Padovy) sa postupne oživoval koncept suverenity ľudu.

Nedostatky v princípe reprezentácie sa pokúsil riešiť J. J. Rousseau. Presadzoval preto princíp koncentrovanej moci ľudu (monistický princíp), ktorý umožňoval využívanie volieb, ale volebný akt nespájal s vytvorením reprezentácie. Ten, kto volí, sa svojou voľbou nevzdáva svojho práva, zostáva i naďalej nositeľom moci a na zvoleného neprenáša právo rozhodovať – zvolení poslanci nie sú nič viac len obyčajnými zmocnencami. Majú právo iba reprodukovať názory svojich voličov, tj. tých, ktorí ich zvolili. *„Zákon, ktorý neschválil ľud, neplatí; nie je to zákon.“* (Rousseau) Nedostatky zastupiteľskej demokracie videl i v tom, že občania *„si myslia, že sú slobodní; veľmi sa však mýlia; sú slobodní len pri voľbách poslancov do parlamentu, akonáhle sú poslanci zvolení, ľudia zostávajú otrokmi, neznamenajú nič.“*

Metóde priameho rozhodovania sa najviac približuje **referendum** resp. *plebiscitná demokracia* (typ rozhodovania, v ktorom voliči odpovedajú na položenú otázku súhlasne alebo odmietavo)

V politickej praxi je veľmi ťažké aplikovať tento model rozhodovania; uvedomoval si to i Rousseau a praktické naplnenie videl len vo veľmi malých štátnych útvaroch; za

klasický príklad možno považovať **Švajčiarsko** (i keď dnešný stav sa už veľmi približuje k reprezentatívnej demokracii) > rôzne formy referend; na úrovni kantonov dokonca možnosť odvolania poslanca (recall)

Niektoré **techniky priamej demokracie** využívané v reprezentatívnych systémoch:

1. priama voľba exekutívy (prezidenta)
2. inštitút referenda
3. nová voľba poslanca (odvolanie poslanca – recall) > možnosť uplatnenia vo väčšinovom volebnom systéme (málo využívaná technika)
4. primárne voľby (primárky)

Reprezentatívna demokracia

Pluralistická koncepcia, na ktorej stavia moderná reprezentatívna demokracia, pozerá odlišne na problém demokratickej moci. Východiskom je rozlíšenie medzi dvoma pohľadmi moci tj. **konštitutívnu** a **konštituovanou**.

Konštitutívna moc = ľud je zdrojom moci, avšak nevykonáva ju priamo, ale prostredníctvom svojich zástupcov (reprezentantov)

Konštituovaná moc = moc je rozdelená vzhľadom k rôznorodosti zastupovaných záujmov medzi orgány zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci.

Ľud je chápaný ako suverén, ktorý má neodcudziteľné, prirodzené právo vytvárať štát a súčasne rozhodovať i o jeho charaktere; iba ľud má právo rozhodovať o inštitúciách, pravidlách a procedúrach, ktorými sa má riadiť demokratický štát. **Princíp suverenity ľudu je úzko previazaný s legitimitou moci v štáte.**

Ľud má tak **právo** podieľať sa na moci **priamo** (účasť vo voľbách či vyjadrenie názoru v referende), alebo **sprostredkované**, a to prostredníctvom svojich zástupcov v orgánoch zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci.

„Ľud ako zdroj moci je východiskom ústavného štátu, je subjektom politickej moci v štáte, avšak subjektom, ktorý sa rozhodol svoju moc podľa určitých demokratických pravidiel vykonávať a týmto pravidlám sa tiež podriadiť vo vnútri ústavného systému a to do času, pokiaľ bude pokladať realizáciu výkonu moci za legitímny výraz svojej vôle.“ (V. Klokočka)

„V systéme reprezentatívnej demokracie a v medziach ústavného štátu je

rozhodnutím parlamentu viazaný nie len parlament, ale i ľud – zaväzuje sa rešpektovať vôľu parlamentu ako svoju vôľu.“ (Klokočka)

Reprezentatívny model demokracie tak vytvára **dvojstupňový model rozhodovania**, ktorý je omnoho zložitejší než v prípade priamej demokracie, okrem občana (ľud) spolurozhodujú a výrazne ovplyvňujú systém i **politické strany**.

Podstatou demokracie (priamej či reprezentatívnej) je **politická rovnoprávnosť** všetkých členov spoločnosti. Vo všeobecnosti platí, že každý člen spoločnosti má právo vytvoriť si svoj vlastný, osobný názor na existujúci problém a spôsob jeho riešenia. Podstatou prijímania rozhodnutí (riešení) v demokracii je vytvorenie priestoru pre súťaž názorov, pre diskusiu a slobodnú voľbu z predkladaných alternatív.

Občianske práva a rovnosť

Všetky moderné demokratické spoločnosti akceptujú existenciu základných práv a slobôd ako hodnotových kritérií, ktoré vymedzujú vzťah medzi štátom a jednotlivcom v kontexte presadzovania slobody, rovnosti a spravodlivosti.

Európska tradícia rozlišuje medzi:

- a.) ľudskými právami – nie sú viazané na príslušnosť človeka ku konkrétnemu štátu
- b.) občianskymi právami – viazanými vždy na konkrétny štát

Za vzor tzv. liberálnodemokratického chápania ľudských a občianskych práv je považovaná belgická ústava z roku 1831, aj keď vlasťou občianskych práv je nesporne Francúzsko (1789 Deklarácia práv človeka občana)

ZHRNUTIE:

1. Základom štúdia demokratických foriem vlády je vymedzenie obsahu pojmu demokracia vo vzťahu k pojmu ľud
2. Demokracia je všeobecne vymedzená ako forma vlády väčšiny pri zachovaní práv menšín
3. Súčasná politická veda rozlišuje medzi priamou a reprezentatívnou (zastupiteľskou) formou demokracie. Priama demokracia odráža rousseauský princíp rozhodovania; reprezentatívna demokracia je spojená s vytvorením voleného orgánu (parlamentu), ktorý je poverený, aby v určitom časovom úseku rozhodoval o riešení problémov, ktoré zo sebou prináša bežný chod života spoločnosti
4. Právo podieľať sa na rozhodovaní v demokratickej spoločnosti je viazané na princíp politickej rovnosti. Tá je nevyhnutnou podmienkou demokratického princípu vládnutia a vyžaduje špecifikáciu práv členov spoločnosti, tj. ľudských a občianskych práv.

3. Štátna moc

Zvrchovaný mechanizmus, ktorý spravuje vývoj na určitom území » v demokratickom režime majú pojmy štátna moc a politická moc rovnaký význam, sú identické; v nedemokratickom režime má štátna moc nie len politickú ale aj duchovnú moc, v komunistickom navyše ešte aj ekonomickú moc.

Deľba štátnej moci:

Cieľom deľby štátnej moci *je zefektívniť je činnosť*; v demokratickom režime navyše prináša možnosť vzájomnej kontroly jednotlivých zložiek štátnej moci, je zárukou, aby sa rozhodovanie nekumulovalo v jednom orgáne a aby sa rozhodovacie právomoci postupne presúvali k občanovi (*participácia, subsidiarita*)

- 1.) **Horizontálna deľba moci** » presne definovať kompetencie, zaručiť efektívny výkon štátu a vzájomnú kontrolu; prvé myšlienky Antika, moderné pojetie vychádza z koncepcií Montesquieho, Locka a najmä *A. de Tocqueville*; vznik USA » checks and balances systém.

Podstatou horizontálnej deľby štátnej moci je rozdelenie na **tri zložky**:

- a.) **zákonodarná moc (legislatíva)**: určuje normy správania; má právo kontrolovať, ustanovovať a odvolávať exekutívu a ustanovovať súdnu moc; parlament kolektívny orgán štátnej moci » úlohy: prijíma (zákony), schvaľuje (rozpočet), kontroluje, menuje
- b.) **výkonná moc (exekutíva)**: najvyšším orgánom výkonnej moci je vláda; realizuje rozhodnutia parlamentu ...; vznik vlády ako výsledok všeobecných parlamentných volieb alebo výsledok priamych volieb hlavy štátu; štruktúra vlády
- c.) **súdna moc (justícia)**: kontroluje legislatívu a exekutívu a vykladá zákony vrátane základného zákona štátu – ústavy; najvyšší súd a ústavný súd

- 2.) **Vertikálna deľba moci**: podstatou je určiť kompetencie štátnych orgánov vo vertikálnej štruktúre, čiže určiť kto je komu podriadený alebo nadriadený; existujú tri uznávané pojmy:

- a.) **centralizovaný model štátu**: rozhodovacie právomoci sú v rukách štátu; nevylučuje sa i demokraciách; parlament sa stáva absolútnym normotvorným centrom štátu;

viac sa centralizmu prejavuje v oblasti výkonnej moci > vláda vytvára politiku nie len pre štát ale aj pre regióny; miestna vláda nevytvára vlastnú politiku ale realizuje centrálnu politiku štátu >> Francúzsko

- b.) federalizmus: prejavuje sa >> rozdelením štátu na členské jednotky, ktoré majú vlastnú štátnu moc, a zásadným obmedzením centrálnej moci, prenesením rozhodovacích právomocí až na úroveň obcí.

Federácia >> je spoločný štát, v ktorom základnú štátnu subjektivitu má centrum; štát je rozdelený na členské jednotky, ktoré majú vlastné orgány štátnej moci (parlamenty, vlády); spoločným základom je federálna ústava; rozsah právomoci centra závisí od toho ako sa dohodnú členské jednotky federácie

Princíp federalizmu >> centrum prenáša svoje právomoci na regionálnu až miestnu úroveň; základom je myšlienka občianstva; centrálny orgány štátnej moci v podstate plnia funkciu koordinátora, ktorý vytvára základný politicko-právny priestor pre úplnú realizáciu občianskych slobôd a práv; právomoci sa prenášajú na obce >> čo najbližšie k občanovi

- c.) konfederácia: zväzok suverénnych štátov; takýto zväzok štátov vzniká deklaráciou o súžití a vytvorení spoločných orgánov štátnej moci; základné legislatívne, exekutívne a súdne právomoci majú štáty, centrum má iba tie, na ktorých sa štáty dohodnú; rozhodnutia centra podliehajú súhlasu štátnych orgánov > nemusia platiť v celej konfederácii;

Formy vlády – politické režimy:

Formy štátu: sa určujú podľa troch rôznych kritérií: podľa vertikálneho delenia moci, podľa hlavy štátu a jej vplyvu, podľa stupňa vplyvu občanov na politický život

Podľa hlavy štátu >> sa štáty delia na **monarchie** a **republiky**;

Monarchia: hlava štátu je dedičná (nie volená)

Konštitučná monarchia: oficiálnou hlavou je monarcha jeho vplyv na politický život je však podmienený volenou časťou štátnej štruktúry; monarcha je symbol štátu >> reprezentuje štát; základom k. monarchie je ústava, ktorú vytvára parlament; 1/3 štátov Európy sú k. monarchie

Absolutistická monarchia: monarcha má rozhodujúci politický vplyv na vývoj v krajine; kreuje vládu, určuje termíny volieb (ak sú), tvorí politiku štátu

Parlamentná monarchia: hlava štátu, monarcha je závislá na parlamente podobne ako prezident v parlamentnej republike

Volená monarchia: hlava štátu je volená z pomedzi ostatných monarchov v krajine; príklad Malajzia, SAE (Poľsko do konca 18. storočia)

Republika: je prevládajúcou formou štátu v Európe; hlavou štátu je **prezident**, ktorý je **volený** na presne stanovené obdobie (max. 2 krát 4 – 5 – 7 rokov) tromi známymi spôsobmi: **priamo občanmi**, **voliteľmi** alebo **parlamentom**; prezident je predovšetkým symbolom štátnosti >> miera ovplyvniteľnosti politického života prezidentom určuje jeho silu: silný alebo slabý; postavenie prezidenta určuje ústava

Podľa vertikálnej delby moci >> unitárny štát, federácia, konfederácia

Podľa vplyvu občanov:

Pluralitný štát: prejavuje sa vo vzťahu k ideológiám; štát si neosvojuje ideológiu víťaznej strany, lebo je voči ideológiám indiferentný (náboženstvá)

Totalitný štát: je založený na výnimočnom postavení určitej skupiny politikov; nepripúšťa demokratické súperenie o moc; ideologický sa stotožňuje s vládnu politickou stranou, ideológiou alebo náboženstvom

Formy vlády:

Rozlišujeme podľa autonómie jednotlivých zložiek štátnej moci; rozlišujeme tri formy štátnej moci: *parlamentnú, kabinetnú a prezidentskú*

Parlamentná forma vlády: (parlamentné systémy)

Prejavuje sa **prevahou** zákonodarnej moci nad výkonnou; parlament určuje konkrétne zloženie vlády a jej politiku t.j. že po voľbách parlament na svojom zasadnutí zostavuje vládu a ustanovuje jednotlivých ministrov do funkcie a v prípade potreby ich odvoláva; schvaľuje vládny program a posudzuje jednotlivé kroky vlády; parlamentná forma vlády znamená permanentnú vládnu krízu > vláda má minimálny priestor pre vlastnú politiku

a.) kabinetná forma vlády

Vzniká vtedy ak **dominantné** postavenie medzi tromi zložkami moci **má vláda** (zbor ministrov, kabinet) >> väčšia nezávislosť vlády; o podobe vlády rozhodujú parlamentné voľby; členov vlády vyberá **deziňovaný** (parlamentom určený) premiér

(ministerský predseda); parlament len prostredníctvom zákonov ohraničuje priestor v ktorom sa má (môže) vláda pohybovať; hlavným predstaviteľom štátu pokiaľ ide o štátnu politiku je šéf exekutívy (predseda vlády, premiér, prezident vo funkcii šéfa vlády apod.) >> V. Británia, Nemecko; stabilnejšia politika, menej politických kríz, efektívnosť

b.) s prevahou zákonodarného zboru

Parlamentný systém, ktorom je vláda úplne závislá na zákonodarnom zbore a ťažisko systému leží na parlamente. Na rozdiel od predchádzajúceho systému ide o prípad tzv. čistého parlamentarizmu; dôležitým prvkom je úloha politických strán a vyjednávanie medzi jednotlivými politickými stranami (subjektami) zastúpenými v parlamente

c.) s rozhodujúcim vplyvom politických strán >> Partokracia

Prezidentská forma vlády: (prezidentské systémy)

Znamená výnimočné postavenie prezidenta v politickom živote krajiny; prezident je hlavou štátu i šéfom exekutívy a teda i priamym nadriadeným výkonného štátneho aparátu; má mimoriadne legislatívne práva

Kritéria prezidentského systému sú: priama voľba prezidenta (nemusí vždy USA), závislosť vlády na prezidentovi a prepojenie funkcie hlavy štátu s funkciou predsedu vlády

Legitímnosť štátnej moci:

Zákonnosť, oprávnenosť štátnej moci má dve stránky: **právnu a morálnu;**

Právna >> právne zdôvodnenie sa v súčasnosti zakladá na ústave, ktorá definuje charakter, štruktúru a spôsob vzniku daného štátu

Morálna >> závisí od politických predstáv strán; je dôležité hlavne z historického hľadiska

4. Politický systém

Najvýraznejším rysom vývoja politickej vedy v priebehu 20. storočia je snaha opustiť statický opis politického diania, ktorý sa uplatňoval na prelome 19. a 20. storočia a bol viazaný na analýzu ústavných foriem vzťahov medzi konkrétnymi aktérmi politického života. Od počiatku 50. rokov minulého storočia sa táto snaha prejavila v aplikovaní teoretického tzv. systémového prístupu, ktorý umožnil zasiahnuť komplexnosť a rozmanitosť politického diania spolu s viacerými faktormi, ktoré naň pôsobia.

Systémová teória (model politického systému) je v súčasnej dobe chápaná predovšetkým ako formálne klasifikujúci spôsob, ktorého prostredníctvom je možné vymedziť rámec javov, ktoré formujú politický priestor. Táto teória je modernou politologickou vedou chápaná ako **formálne klasifikujúce hľadisko** tj. nie je jej účelom hodnotenie správnosti či nesprávnosti systému. Systémová analýza ponúka základný model umožňujúci zahrnúť do úvah o konkrétnych mocenských vzťahoch čo najširšie spektrum faktorov.

Definovaním systémovej analýzy politiky sa začali ako prví zaoberať v 50. a 60. rokoch minulého storočia **D. Easton** (*všeobecná teória systémov* ako prostriedok umožňujúci poznanie zákonitostí spojených s mocenskou sférou fungovania spoločnosti – čo je systém v politike?) a **T. Parsons** (*všeobecná teória akcie* – politika chápaná ako funkčný podsystém spoločnosti; význam rovnováhy v systéme – hlavné funkcie politiky: *zachovanie systému, adaptácia, dosiahnutie cieľa a integrácia*)

Model politického systému

Všeobecný model politického systému formuloval v zjednodušenej forme v prvej polovici 50. rokov 20. storočia D. Easton. Pojem **systém** (Aristoteles, Platón, Hobbes) v nej predstavuje komplex vzájomne na sebe pôsobiacich a na sebe závislých prvkov, ktoré je možné ohraničiť smerom k **okoliu**. Platí, že prvky, ktoré sú súčasťou systému a fakticky ho i formujú, sú na sebe výrazne naviazané. Naopak ich vzťah k prvkom vo vnútri systému je slabý poprípade žiadny. Systém sa tak vytvára tak viditeľnými prvkami ako i vzájomnými vzťahmi medzi týmito prvkami. Predovšetkým však vzťah vzájomnej závislosti je pre teoretikov systémovej analýzy určujúcim, tj. zásadným v prípade stanovenia definície a vymedzenia systému.

System je následne definovaný prostredníctvom (pomocou) troch komponentov:

- jednoznačne vymedzenými **prvkami** (jednotlivci, inštitúcie),
- **vzťahmi vzájomnej závislosti** medzi nimi,
- **hranicou**, ktorá odlišuje systém od jeho okolia (rodina vo vzťahu k iným rodinám, štát vo vzťahu k iným štátom)

Napriek stanoveným komponentom je podľa Eastona chybou označiť za systém akýkoľvek súbor prvkov, na ktoré je možné použiť uvedené kritériá. Vlastný model politického systému je však o niečo zložitejší. Dôvodom je, že teoretickým predpokladom systémovej analýzy je interaktívny vzťah systému k jeho okoliu, teda možnosť (a schopnosť) vzájomného ovplyvňovania. Do systémovej analýzy preto neodmysliteľne patria i kategórie vstupov (inputs) a výstupov (outputs).

Vstupy do politického systému zahŕňujú všetko čo do systému prichádza z jeho okolia a tak ovplyvňuje jeho charakter a činnosť, na základe tohto vstupy tvoria:

- a.) **požiadavky** (demands), ktoré zahŕňajú všetko, čo od politického systému očakáva okolie (sú formulované ako potreby, žiadosti a pod.)
- b.) **podpora** (supports), ktorá v rovine všeobecnej definície vyjadruje ochotu spoločnosti akceptovať daný politický systém, resp. jeho reprezentantov (vodcov) ako legitímny (legitimita = schopnosť adekvátne reagovať a spĺňať požiadavky členov spoločnosti)

Výstupy z politického systému sú úzko prepojené s rozhodovacím procesom a zahŕňajú všetko to, čo systém „vysiela“ do okolia. Výstupy sa tak stávajú synonymom procesu tvorby politiky a reprezentujú vytváranie pravidiel, ktorými sa riadi vzťah systému k jednotlivým členom spoločnosti a naopak. V tomto smere rozlišujeme tri základné kategórie výstupov:

- a.) **tvorba** pravidiel – noriem (rule making), tj. vytváranie základných „pravidiel hry“, ktorými sa riadi tak politický systém ako aj členovia spoločnosti,
- b.) **aplikácia** pravidiel – noriem (rule application), ktorá zahŕňa presadzovanie rozhodnutí, ktoré politický systém a jeho členovia prijali,
- c.) **posudzovanie** pravidiel – noriem (rule adjudication), teda fakticky dohľad nad dodržiavaním prijatých pravidiel a hodnotenie dôsledkov aplikácie konkrétnych rozhodnutí.

Tieto kategórie následne možno stotožniť s klasickou **deľbou štátnej moci** na moc zákonodarnú, výkonnú a súdnu.

Špecifickou kategóriou výstupov z politického systému, ktorá priamo ovplyvňuje formovanie vstupov je **spätná väzba** (feedback). Táto umožňuje autoritám (tj. tým, ktorí rozhodujú) poznať resp. si overiť dopad svojich rozhodnutí na spoločnosť. Prostredníctvom spätnej väzby tak môžu modifikovať výstupy a to v priamej závislosti na predchádzajúcej reakcii systému či prijímateľov výstupov.

Významným faktorom ovplyvňujúcim prenos informácií (vstupov a výstupov) v rámci politického systému je komunikácia. Táto zahŕňa prenos informácií prostredníctvom komunikačného kanálu (tvoreného konkrétnymi jedincami). Komunikácia sa tak stáva špecifickou politickou funkciou (D. Easton) resp. aspektom prechádzajúcim a ovplyvňujúcim všetky spomenuté funkcie (G. Almond), umožňujúcim cirkuláciu informácií v systéme. V prípade komunikácie je dôležité zachovávať si čo *najväčšiu mieru samostatnosti* a čo *najväčšiu stupeň neutrality*.

Funkcie politického systému

Funkcie politického systému definoval v rámci tzv. štruktúralno-funkčnej analýzy v 60. rokoch minulého storočia G. Almond. Tento rozlišoval v náväznosti na definovanie vstupov a výstupov politického systému medzi:

a.) funkcie vstupov:

- politická socializácie (political socialization)
- artikulácia záujmov (interest articulation)
- agregácia (spájanie) záujmov (interest aggregation)
- politická komunikácia (political communication)

b.) funkcie výstupov:

- tvorba pravidiel – noriem
- aplikácia pravidiel – noriem
- posudzovanie pravidiel - noriem

Politická socializácia - plní zásadnú funkciu začleňovania jedinca do politickej kultúry danej spoločnosti; učí ho, aké normy a hodnoty vyznáva spoločnosť a čo pokladá za ich porušenie, teda čo je a čo nie je spoločensky akceptovateľné; vytvára sa tak priestor, v ktorom sa jedinec môže svojím konaním (správaním) pohybovať; na politickej socializácii participujú primárne rodina až po politické strany, organizácie, médiá a podobne.

Artikulácia záujmov - žiadny systém sa nezaobíde bez určitej formy artikulácie záujmov, požiadaviek, potrieb; artikulácia záujmov je úzko prepojená s politickou socializáciou; prekračuje hranice medzi politikou a spoločnosťou a tak vlastne formuje charakter systému.

Agregácia záujmov - žiadny systém sa nezaobíde bez spojovania záujmov definovaných; v každom systéme dochádza k vzájomnej konfrontácii, kombinácii a prispôbovaniu záujmov; na agregácii sa podieľajú predovšetkým záujmové skupiny pôsobiace v rámci existujúceho politického systému; najdôležitejšou štruktúrou sú v tomto prípade *politické strany*.

Politická komunikácia - všetky uvedené funkcie sú vykonávané prostredníctvom zvláštnej formy vzťahov, ktorou je práve politická komunikácia.

5. Politické ideológie

Slovo **ideológia** sa po prvý krát objavilo vo Francúzsku v dobe Francúzskej revolúcie, kedy sa výraz ideológia použil ako **termín popisujúci všeobecnú vedu o ideách**.

Pojem ideológie začal byť chápaný ako súbor myšlienok oddelených od praktického života, ako súbor chybných myšlienok – negatívne (pejoratívne) označenie i Napoleonom Bonapartem (útok proti ideológii).

Ideológia je systematickou politickou doktrínou, ktorá má ctižiadosť predložiť komplexnú teóriu človeka a spoločnosti, z nej je následne odvodený program politického správania. *„Ideológia v rukách politických strán a hnutí je vítaným nástrojom komunikácia a manipulácie. Cieľom je ovládnuť masy, presvedčiť spoločnosť o niečom čo by inak na svojej koži pociťovala len vzdialene a zahmlene.“* Ideológia sa stáva životaschopnou v spojení s hnutím či politickou stranou.

Hlavnými politickými ideológiami moderného sveta sú: **liberalizmus, socializmus a konzervativizmus**.

Charakteristiku politických ideológií zhrnul **Jim L. Riley**, podľa ktorého ide o:

- súdržný súbor ideí o politike,
- súbor týchto ideí bol vytvorený intelektuálnymi elitami,
- myšlienky boli následne rozšírené do masovej spoločnosti,
- môžu sa meniť,
- môžu byť prekrútené alebo zjednodušené,
- sú silným impulzom pre ľudské chovanie a nakoniec tiež inštrumentom manipulácie zo strany mocenských vodcov.

Klasické politické ideológie

Liberalizmus

Z nasledujúcich definícií vyplynie, že pre liberalizmus je štát (vláda) nutným zlom.

Dôraz je položený najmä na získanie, zabezpečenie a udržanie **slobody jednotlivca**. Za zakladateľa moderného liberalizmu je považovaný **John Locke**, ktorý predpokladal, že v spoločnosti, založenej na spoločenskej zmluve, ktorá závisí na „*súlade jednotlivcov, aby sa spojili a vytvorili jednotnú spoločnosť*“ bude legislatívna moc obmedzená na realizovanie verejného dobra spoločnosti. V 19. storočí John Stuart Mill, rozpracoval myšlienky J. Locka a požadoval širšiu participáciu občanov na riadení a obmedzenie právomocí štátu.

„Liberalizmus považuje každého jedinca za zdroj morálnych hodnôt a každého človeka za rovnako hodnotného.“ (Oxfordský slovník 2000:421)

„Základným princípom moderného liberalizmu je názor, že politika je niečo umelé. Vláda je potrebná, ale nie prirodzená. Prirodzeným stavom človeka je voľnosť (...) Legitímne ciele vlády sa obmedzujú na zabezpečenie podmienok všetkých spôsobov života, a preto zahŕňajú hlavne svetské ciele mieru a prosperity.“ (Blacwellova encyklopédia 1995:249)

Liberál úzkostlivo sleduje, či autorita **štátu nezotročuje tvorivú schopnosť** jednotlivca. Štát nesmie jedinca obmedzovať, kontrolovať a ovládať, lebo jeho schopnosti sa môžu rozvíjať len v slobodnom prostredí. Podľa J. Locka môže každý jednotliviec slobodne zaobchádzať so svojím majetkom a so svojou osobou. Jediniec však nedisponuje slobodou zahubiť seba alebo inú osobu. **Najvyššou slobodou** je podľa J. Locka **život**; nasledujú zdravie, vlastníctvo a pod. J.S. Mill ich ešte rozširuje o slobodu myslenia, vyjadrovania, publikovania až po volebné právo.

S liberalizmom je taktiež spojená myšlienka **oddelenia politiky a náboženstva**, ktorého dôsledným zástancom bol už J. Locke. Opačný postoj zastával Tocqueville, Montesquie a Madison, ktorí **odmietali princíp absolútnej slobody** a egoizmus prameniacy z prílišného individualizmu. Od počiatku 19. storočia sa začalo liberálne spektrum názorovo rozširovať **ekonomického liberalizmu** (Hayek, laissez-faire) až po **sociálny liberalizmus** (J. Rawls)

Konzervativizmus

Pojem konzervativizmus vznikol pravdepodobne v roku **1820** ako označenie umiernených stúpcov obnovenia monarchie vo Francúzsku; o niekoľko rokov neskôr sa vodcovia toryovcov v Anglicku premenovali na **Konzervatívnu stranu**. Pôvodne bol konzervativizmus úzko spojený s ochranou (obranou) aristokracie, monarchie, cirkvi a pod. Samotní konzervatívci často nechápu svoje hnutie výhradne ako ideológiu ale skôr ako životný postoj názor.

Za zakladateľa konzervativizmu sa považuje **Edmund Burke**. Základné myšlienky konzervativizmu sú koncipované v **ochrane a význame vlastníctva a hierarchizácie spoločnosti**. Všeobecne možno k najvýznamnejším hodnotám konzervativizmu zaradiť **poriadok, autoritu a obranu tradičných myšlienok** ako sú **vlasť, rodina, náboženstvo a morálka**. Úzko spojená s konzervatívnou ideológiou je i **tradícia**.

Socializmus

Socializmus je uceleným myšlienkovým systémom, ktorý vznikol ako reakcia na priemyselnú revolúciu. Rôzne smery socialistického hnutia. Primárne zamerané na **rovnosť**. Počiatky v myšlienkach utopizmu, neskôr utopický socializmus a podobne..

6. Politické strany a stranické systémy

Politické strany: *sú organizácie združujúce ľudí so zámerom podstatne ovplyvňovať politickú moc*; organizácia, ktorá usiluje o získanie a vykonávanie moci tzv. **mocenský prvok** (M. Weber, R. Aron);

politická strana je trvalá organizácia, ktorá disponuje miestnymi štruktúrami, chce dosiahnuť a vykonávať moc a to predovšetkým za pomoci ľudovej podpory tzv. **organizačný prvok**;

politická strana sa snaží o získanie moci v mene určitého ideologického programu tzv. **ideový (programový) prvok**

Spojením všetkých spomenutých prvkov, potom vychádza definícia politickej strany, ako:

Inštitúcie disponujúcej stálou centrálnou a lokálnou organizačnou štruktúrou, ktorá má svoju ideológiu alebo program a ktorá usiluje o získanie a vykonávanie (udržanie si) moci, a to vo voľbách alebo inými metódami.

Význam politických strán sa prejavuje v štyroch oblastiach:

1. umožňujú realizovať **zastupiteľský princíp**
2. **stabilizujú** politickú moc
3. **vyjadrujú rôznorodosť záujmov** časti spoločnosti čiže prirodzenú pluralitu
4. umožňujú konkurenciu strán čiže **politický pluralizmus**

Zastupiteľský princíp: existencia politických strán umožňuje, aby si občania vybrali svojich zástupcov; určujúci prvok občianskej spoločnosti možnosť občanov participovať na tvorbe a kontrole politiky

Stabilita politickej moci: zjednocuje rôznych politikov do jednej strany čo zabraňuje atomizovaniu politického systému

Prirodzená pluralita spoločnosti: umožňuje aby sa rôznosť záujmov častí spoločnosti mohla prejaviť aj v politickom živote

Politický pluralizmus: je odvodený od existencie súperiacich politických strán, umožňuje občanom vyberať si spomedzi viacerých variantov smerovania

Funkcie politickej strany :

1. **organizačná** = organizovanie časti populácie
2. **osvetová** = ovplyvňovanie populácie
3. **sprostredkovateľská** = vôľa ľudu – vôľa štátu
4. **kontrolná** = pôsobenie zákonodarnej moci a výkonnej moci
5. **politická pluralizácia**
6. **regrutovanie politických a štátnych činiteľov**

Druhy strán:

- a.) systémové politické strany – demokratické
- b.) nesystémové politické strany – totalitné, komunistické, nacistické apod.

ideologické hľadisko:

- a.) pravicové: liberálne a konzervatívne
- b.) strany stredu : centristické hnutia, tretia cesta
- c.) ľavicové : socialistické, komunistické

hľadisko charakterizujúce väzby strany : - formy a možnosti členstva v politickej strane

- a.) individuálna – strany si volí koho prijme, výber reprezentantov; odmietanie masovosti; princíp elitárstva – pravicové politické strany
 - b.) sociálna integrácia občanov – masová organizovanosť, snaha o sociálnu integráciu členov, predovšetkým socialistické strany a hnutia – modernej terminológii pojem „catch all party“ = snaha o oslovenie čo najširšieho spektra voličov (Kirchenheimer)
SR
 - c.) charizmatiké – osobnosť na čele strany je dôvodom k členstvu
 - d.) pragmatické – presadzuje klientelistický model
 - e.) programové – na základe vypracovaného programu
- mobilizačné stratégie : - psychologické momenty (ch)
 - ekonomické momenty (prag.)

Stranícky systém

Stranícky systém je na jednej strane konfiguráciou politických strán v rámci politického systému, na druhej strane súborom vzájomných vzťahov medzi politickými stranami a schémou správania sa, ktorá je dôsledkom medzistraníckej rivality determinovanej predovšetkým bojom o hlasy voličov, a v prípade väčšieho počtu strán hľadáním eventuálnych partnerov pripravených zúčastniť sa procesu formovania vládnych koalícií.

Typológia straníckeho systému:

pojem *relevantná strana* – strana, ktorá má tzv. **koaličný potenciál**

numerické hľadisko :

1. systém jednej politickej strany
2. systém viacerých strán :
 - a.) hegemónna strana
 - b.) dominantná strana
 - c.) duálny stranícky systém (bipartizmus)
 - d.) obmedzený pluralizmus (3 až 5 strán)
 - e.) extrémny pluralizmus (6 až 8 strán)
 - f.) atomizovaný pluralizmus (viac ako 8 strán)

ideologické hľadisko :

- 1. polarizovaný pluralizmus :** vtedy ak existuje v parlamente 6 až 8 politických strán ale sú rozdelené na dva póly – vláda verzus opozícia (SR 1993-2002)
- 2. umiernený pluralizmus :** fragmentácia straníckeho systému, ale neexistuje tu polarizácia

7. Politická elita. Záujmové skupiny. Nátlakové združenia.

Politická elita: *súhrn osobností, ktoré majú vplyv na politický život; nemusia pôsobiť vo forme združenia, môžu pôsobiť samostatne, koordinovane alebo aj proti sebe; vplyvné osobnosti vytvárajú elitu nie svojou orientáciou, ale mierou svojho vplyvu tj. mocenskou pozíciou*

Príčiny vzniku politickej elity:

Šanca tvoriť politiku: ústavné garantovanie občianskych práv dáva každému občanovi možnosť „hovoriť do politiky“; šancu každého občana zapájať sa sktívne do politiky a tak sa podieľať na jej tvorbe ovplyvňujú: *a.) neochota občanov aktivizovať sa v politických vzťahoch, b.) nerovnaká schopnosť ľudí tvoriť takú politiku, ktorá by ovplyvnila iných občanov;* » nevyhnutná profesionalizácia politickej činnosti » zastupiteľská demokracia tj. časť občanov má nadpriemerný vplyv na politický proces » **politická elita**

Pluralizmus politickej elity: v demokratickom režime je i politická elita výrazne pluralitná a odráža celkový stav spoločnosti; elitu netvorí homogénna vrstva » politická elita je teda vnútorne pluralitná; volebný výber mení osobnosti, ktoré vytvárajú politiku krajiny » variácia politických elít; pluralita sa teda prejavuje dominantne konkurenčnosťou jednotlivci si vzájomne konkurujú prostredníctvom politických strán, smerov ale aj individuálne; konkurenčnosť zvyšuje i verejnú kontrolovateľnosť a všeobecnú informovanosť

Osobné ambície: reprezentujú túžbu jednotlivca vyniknúť; politická elita je tak súhrnom jednotlivcov, ktorý vystupujú nezávisle a prejavujú svoje vlastné schopnosti

Vplyv politických tradícií: zasahuje aj do formovania politických elít; demokratické tradície siahajú až do obdobia helénizmu » politické elity už v Aténach neboli však stabilné, menili sa podľa momentálnej podpory; tradícia dedičného postavenia politickej elity (k. monarchie)

Šanca na zneužitie: *pre demokraciu je nebezpečná túžba po politickej moci; niektorí jednotlivci pokladajú moc za svoje vlastníctvo, chápu ju jako odmenu za svoje schopnosti a zásluhy* » postoj časti politických elít » rozdelenie moci medzi viaceré rozhodovacie

subjekty; jednotlivé časti politickej elity tak *vystupujú ako navzájom súperiace subjekty, ktoré zároveň zápasia o priazeň občanov*; politické elity potrebujú občana a naopak (vzťah)

Štruktúra politických elít:

politické elity sa posudzujú podľa dvoch hľadísk:

a.) *podľa okruhu vplyvu politickej elity*

b.) *podľa pôvodu politickej elity*

Delenie podľa okruhu vplyvu:

a.) **štátna politická elita** » *súhrn osobností, ktoré zastávajú rozhodovacie posty v štátnom mechanizme*; môžu byť aj nevolení alebo menovaní či volení; štátna politická elita sa vnútorne člení *podľa rozsahu moci* na **kvalitatívnu stránku moci** (o čom môže politik rozhodovať) a **kvantitatívnu stránku moci** (na akom teritóriu platia jeho rozhodnutia) » základom tohoto delenia je ústava, zákony a nariadenia štátnych orgánov, ktoré definujú **kompetencie; mieru individuálnej zvrchovanosti** v rozhodovaní určuje či politik (politická elita) môže rozhodovať *sám* (prezident, starosta) alebo len *kolektívne* (parlament, obecná rada); štátnu elitu posudzujeme i podľa pôvodu, časť elity vzniká **výsledkom volieb** (parlament, vláda či obecné zastupiteľstvo) a časť štátnej politickej elity je **menovaná** » **štátna byrokracia** (úradníci) byrokratizácia štátnej moci je sprievodným javom všetkých režimov vrátane demokracie

b.) **stranícka politická elita** » *politické strany si vytvárajú pre svoju činnosť nevyhnutný systém riadiacich funkcií*, väčšina funkcií je **volených** (kongres, snem, zjazd) iba časť stranického aparátu je **menovaná** (hovorca, stranícka byrokracia apod.); stranícke politické elity sa členia rozlične ako štátne politické elity spoločné majú len mieru individuálnej zvrchovanosti; odlišné je i postavenie osobností, lebo strany sú do veľkej miery závislé na politických osobnostiach (elitách); stranícke elity plnia **dve funkcie**: a.) *vnútrostranícka elita formuje stranu, prednáša politické rozhodnutia, formuje ideológiu strany usmerňuje stranícku činnosť*, b.) *navonok tvorí politiku s ktorou sa strana snaží získať si priazeň voličov*

Delenie podľa pôvodu:

a.) **sociálny pôvod** » v nedemokratických režimoch má štátna elita svoj sociálny pôvod vo vládnucej vrstve, v demokratických režimoch sa skôr etabluje zo strednej sociálnej vrstvy, ktorá tvorí jadro demokratických režimov – dominujú právnici,

lekári, pedagógovia či podnikatelia

- b.) **politický pôvod** >> je spojený s volebným výberom, rozhodujúce štátnofunkcie obsadzujú väčšinou vládnuca strana, koalícia; štátna elita sa preto mení v závislosti od výsledku volieb; na základe volebných výsledkov sa stranícka elita stáva štátnou a po prehre vo voľbách naopak štátna len straníckou;

Politické vodcovstvo:

Politický vodca: je tvorcom politickej myšlienky prijateľnej pre väčšinu populácie; v súčasnosti existujú dva politické posty, ktoré vytvárajú priestor pre politické vodcovstvo: a.) v celospoločenskom meradle je to hlava štátu alebo štátna funkcia, kde môže politik prejsť svoje kvality; b.) politickej strane sa vytvára pozícia vodcu, šéfa strany, ktorý sa stáva jej symbolom;

Demokratizmus v politickom vodcovstve sa prejavuje v **4 oblastiach:**

1. v spôsobe výberu,
2. v kontrole zodpovednosti,
3. v mechanizme výmeny,
4. v limitovaní vplyvu vodcu.

Osobitné znaky demokratického vodcu: mal by sa prezentovať dvoma osobnostnými znakmi:

- a.) pragmatizmus >> znamená, že tvorí politiku bez dokmatických princípov, ktorá reaguje na meniace sa podmienky existencie spoločnosti
- b.) personalizmus >> prejavuje sa v pocite osobnej zodpovednosti za politiku
- c.) flexibilita (pozitívna i negatívna stránka)

Schopnosti politického vodcu sa merajú po prvé jeho schopnosťou definovať ideály a po druhé schopnosťou vytvoriť priestor pre politických organizátorov - manažérov

Záujmové skupiny:

Záujmová skupina je dobrovoľne vytváraná sociálna jednotka (s určitým cieľom a s určitým vnútorným členením), ktorá sa snaží uskutočniť individuálny, materiálny a ideový záujem svojich členov, pričom to realizuje vo vnútri sociálnej jednotky alebo voči iným skupinám, organizáciám a inštitúciám.

Delenie záujmových skupín:

- a.) *politické záujmové skupiny*, prezentujú predovšetkým záujmy ekonomickeé
- b.) *nátlakové skupiny*, skôr záujem v oblasti ideologickej

- a.) záujmové organizácie, ktoré *sledujú vlastný záujem* (ekonomický – profesné a hospodárske skupiny)
- b.) záujmové organizácie, ktoré *sledujú všeobecný záujem* (ideologický – ekologické hnutia, organizácie na ochranu ľudských práv apod.)

Podľa pôvodu:

- a.) *autonómne záujmové skupiny* » vznik a existencia vychádza z vlastnej osobitosti a vlastného záujmu; má všeobecný a trvalý záujem o ich existenciu bez ohľadu na vonkajšie okolnosti (ekológovia)
- b.) *podporené záujmové skupiny* » svoju činnosť smerujú k vlastnému konkrétnemu záujmu, ktorý sa vzťahuje k nejakému konkrétnemu rozhodnutiu štátu (napr. profesné komory)

Podľa štruktúry:

- a.) *aktívne záujmové skupiny* » také ktoré pôsobia trvalo
- b.) *kategorické záujmové skupiny* » tzv. neexistujúce alebo potencionálne, v prípade potreby sa zoskupia do aktívnej skupiny

Funkcie záujmových skupín » rozlišujeme 5 základných funkcií záujmových skupín:

Funkcia artikulácie záujmov: je nástrojom umožňujúcim formulovať záujmy svojich členov; transformuje ich na konkrétne požiadavky a prezentuje tam, kde sa o nich politicky rozhoduje

Funkcia agregácie záujmov: úzko súvisí s prvou funkciou; ide o proces vytvárania spoločnej vôle, ktorý prebieha vo vnútri záujmovej skupiny; rôzne požiadavky je nutné premeniť na jasné programové ciele záujmovej skupiny

Funkcia selekcie záujmov: veľký počet rôznych požiadaviek je potrebné zredukovať a zjednotiť tak, aby záujmová skupina mohla tieto záujmy účinne presadzovať; určovanie priorít

Funkcia politickej integrácie: je nutné ju chápať v dvoch zmysloch; a.) *užšie poňatie* znamená, že záujmové skupiny umožňujú svojim členom pocit spolupatričnosti; b.)

širšie poňatie hovorí o vytváraní spolupatričnosti a loajality v rámci celého politického systému

Funkcia legitimizácie: keďže sa záujmové skupiny podieľajú na politickom rozhodovaní, dochádza i k približovaniu štátu k občanom a teda k legitimizácii ich konania

Stratégia záujmových skupín

Keďže záujmové skupiny fungujú ako sprostredkovatelia záujmov musí samozrejme dochádzať ku kontaktom záujmových skupín s nositeľmi rozhodovacieho procesu; kontakt prebieha na rôznych úrovniach a pomocou rôznych metód; existujú 3 formy kontaktov:

- a.) **kontakt so zákonodárcami** >> prebieha predovšetkým formou lobbyingu; existujú tri druhy lobbistov: a.) *ľudia kontaktov* (nadväzujú osobný kontak so zákonodárcami), b.) *informátori* (pôsobia vo verejnej sfére a zoberajú sa poskytovaním obojstranných informácií), c.) *dohliadači* (podrobne sledujú vývoj situácie a v okamihu potreby alarmujú záujmové skupiny)
- b.) **kontakt s výkonnou mocou** >> záujmové skupiny obyčajne kontaktujú nižšiu úroveň výkonnej moci, aby postupne prenikli k vyšším úrovniam; smerujú vždy k rezortom, ktoré majú možnosť ovplyvniť sféru ich záujmu; silné záujmové skupiny môže presadiť svojho zástupcu do čela zodpovednej inštitúcie
- c.) **kontakty so súdnou mocou** >> v tejto rovine je potrebné chápať kontakty nie jako lobbyizmus, ale ako presadzovanie svojich záujmov prostredníctvom súdnych rozhodnutí; predovšetkým prípad USA

Nátlakové združenia: z hľadiska príčin vstupu do politiky a miery tlaku, aký na politiku vyvíjajú, môžeme hovoriť o ekonomických a neekonomických nátlakových skupinách

Ekonomické nátlakové združenia

Skupiny, ktoré vznikli na báze spoločných ekonomicko-existenčných záujmov členov; spomedzi nich sa v politike najvýraznejšie prejavujú:

- a.) **výrobné združenia** >> združovanie výrobcov podľa druhu produkcie (oceliari, stavebníci apod.), prenášajú svoje ekonomické potreby do politiky prostredníctvom konkrétnych politikov (USA); lobbyng alebo priama konzultácia, rokovanie s vládou (PSA apod.)
- b.) **pracovné organizácie** >> podľa členov hovoríme o odborových alebo

zamestnávateľ-ských organizáciách; odborové organizácie združujú ľudí na základe ich profesného zaradenia; zamestnávateľské organizácie zastupujú zamestnávateľov v kolektívnych rokovaniach medzi vládou a odbormy tzv. tripartita

- c.) **obchodné komory** » združujú podnikateľov a manažérov z oblasti obchodu
- d.) **poľnohospodárske združenia** » majú osobitné záujmy, združujú najmä výrobcov, čiastočne obchodníkov a pracovníkov poľnohospodárskej produkcie
- e.) **profesné združenia** » nemajú odborársky charakter; združujú ľudí s rovnakou profesiou, ktorí sa predovšetkým zaujímajú o kvalitu profesie a z nej vyplývajúce právna záruky (lekári, advokáti, učitelia apod.)

Neekonomické nátlakové združenia

Skupiny a združenia sú charakteristické tým, že základný dôvod ich integrácie sa nachádza vo sfére mimo ekonomiky; vyznačujú sa menšou stabilitou a ich počet na rozdiel od ekonomických nátlakových združení je väčší.

Najstabilnejším neekonomickým združením sú nátlakové **združenia menších**.

Najvýznamnejšie neekonomické nátlakové skupiny a združenia sú:

- a.) združenia na ochranu ľudských a občianskych práv
- b.) mierové združenia
- c.) ekologické združenia
- d.) združenia miest a obcí
- e.) rasové väčšinové združenia
- f.) etnické väčšinové združenia
- g.) náboženské väčšinové združenia

8. VOĽBY A VOLEBNÉ SYSTÉMY

Volebný systém je súbor legislatívno-technických a organizačných pravidiel, ktorým sa premieňa politická vôľa voličov na poslancecké mandáty.

- zakotvené väčšinou – ústava alebo (a) volebný zákon
- volebný systém je teda mechanizmus, ktorým sa v praxi realizuje základná funkcia volieb tj. účasť občanov procesoch politického rozhodovania v štáte

Druhy volieb:

- a) voľby do zákonodarného zhromaždenia
- b) voľby do regionálnej alebo miestnej samosprávy
- c) priame voľby šéfa exekutívy (prezidenta alebo premiéra)
- d) priame voľby prezidenta, ktorý nie je šéfom exekutívy

Volebné právo:

Právo občana voliť svojich zástupcov do zastupiteľského orgánu (*aktívne v. p.*) alebo byť volený do týchto orgánov (*pasívne v. p.*) – toto právo je dané Ústavou SR čl. 30 a 74.

Voľby majú vo väčšine krajín prívlastok **všeobecné, rovné, priame a tajné**

- a.) **všeobecnosť** = možnosť účasti na volebnom akte všetkých dospelých občanov štátu, a to bez ohľadu na rasu, farbu pleti, národnostnú príslušnosť, pohlavie, vierovyznanie, politické presvedčenie, sociálny pôvod, majetkové pomery – obmedzenie sa nazýva *cenzus* (historia) – v súčasnosti SR vekový tj. občan môže využiť aktívne volebné právo až po dovŕšení 18 roku a pasívne v.p. až po dovŕšení 21 rokov (aj iné krajiny EU okrem Maďarska a Nemecka) - všeobecnosť sa obmedzuje len z dôvodu tzv. prirodzených prekážok výkonu volebného práva (výkon trestu, mentálna nespôsobilosť, pobyt v cudzine apod.)
- b.) **priamosť** = znamená, že občan volí priamo svojich zástupcov do parlamentu, odlišná voľba amerického prezidenta (voliči volia tzv. voliteľov)
- c.) **rovnosť** = znamená, že každý odovzdaný hlas má rovnakú váhu – niektorí autori považujú za porušenie tohoto pravidla vo väčšinovom volebnom systéme, keďže ta v obvodoch značné percento hlasov prepadáva (?) alebo aj zavedenie percentuálnej hranice pre vstup do parlamentu (kvórum)

d.) **tajnosť** = spočíva v tom, že hlasovací lístok je anonymný, jeho označenie sa deje za závesom a volebná urna je jedna pre všetky hlasovacie lístky

Základné prvky volebného systému : základné ustanovenia dáva ústavný zákon alebo obyčajný volebný zákon (tu sa však naskytá možnosť manipulácie so zákonom v prospech vládnucej politickej strany napr. Chorvátsko apod. ale aj SR 1998)

Prvky volebného systému :

- a.) registrácia kandidátov a voličov
- b.) určenie princípu výberu tj. volebné formuly
- c.) stanovenie volebných obvodov
- d.) určenie subjektu zodpovedného za organizáciu a priebeh volieb (volebné orgány) a jeho kompetencií
- e.) samotné hlasovanie a jeho organizačné a administratívne zabezpečenie
- f.) sčítanie hlasov
- g.) spôsob zisťovania výsledkov a pridelovania mandátov
- h.) určenie pravidiel opravného a odvolacieho konania

Kvórum = percentuálna hranica, ktorú každá strana musí prekročiť, aby získala parlamentné zastúpenie, toto je tzv. *explicitné kvórum*, ktoré sa v jednotlivých krajinách pohybuje od 1,5 % (Izrael) až po 10 % (Sejšely) v Európe sa pohybuje od 2-5 % (Slovensko 1990-92 kvórum 3% zákon č. 80/1990 Zb.) – problém volebných koalícií, kde sa kvórum pohybuje od 7-10 % pre koalície.

Implicitné kvórum = je to súhrn faktorov, ktorých prienikom je dosiahnutie minimálne jedného mandátu (vo väčšinovom systéme je toto jednoznačne dané aspoň v jednom obvode získať väčšinu hlasov) v pomernom systéme je to súhrn viacerých faktorov : veľkosť volebného kraja, explicitné kvórum, počet súperiacich politických subjektov a volebného vzorca.

VOLEBNÉ SYSTÉMY (najpoužívanejšie typy)

Vo všeobecnosti existujú tieto základné volebné systémy :

- a.) väčšinový volebný systém (približne **99** krajín)
- b.) pomerný volebný systém (približne **66** krajín)
- c.) zmiešaný volebný systém (približne **21** krajín)

A) Jednokolový (relatívny) väčšinový systém:

- štát sa rozdelí na volebné obvody (pomerne malé), v ktorých súperia jednotliví kandidáti o jediný mandát, ten, ktorý získa relatívne najväčší počet hlasov stáva sa víťazom – nevyžaduje sa nadpolovičná väčšina !
- v Európe sa používa len vo V. Británii, ďalej v USA a vo väčšine bývalých britských kolóniách (Kanada, India, Pakistan, Sudán, Keňa, Nigéria, Sýria apod. (68 krajín)

Dvojkolový (absolútny) väčšinový systém:

- existuje tu rovnaký systém delenia obvodov ako pri JVS , vyžaduje sa však absolútna nadpolovičná väčšina hlasov tj. 50% + 1 hlas, prípade, že v prvom kole nik z kandidátov neuspeje do druhého kola postúpia prví dvaja z prvého kola, víťaz druhého kola získava mandát (ak do 2 kola postúpi viac než dvaja kandidáti postupuje sa ako pri JVS)
- v Európe sa používa najmä vo Francúzsku, na Ukrajine, v Bielorusku a v Moldavsku, ďalej potom v bývalých francúzskych kolóniách a to v strednej Afrike (Mauretánia, Mali, Gabun apod.) v Egypte , v niektorých krajinách strednej Ázie (Irak, Irán, Turkmenistán apod.) vo Vietname, na Kube a Haiti (31 krajín)

B) Pomerný systém stranických listín:

- volič si vyberá z ponuky jednu stranu, poslanecké mandáty sa potom rozdelia v pomere k celkovému zisku hlasov, existuje možnosť posunu
- existujú tri druhy odvodené podľa možnosti ovplyvniť poradie kandidátov predložených politickou stranou a to na: a) **viazaná listina** (Latinská Amerika a Afrika) , b) **otvorená listina** (preferenčné hlasy SR), c) **vol'ná listina** (Švajčiarsko, Luxembursko) – určitým prechodom medzi otvorenou a viazanou listinou Fínsko (s.48)
- hlavnou výhodou je, že umožňujú zastúpenie zodpovedné spoločenskej podpore daných politických strán, nevýhodou je veľká fragmentácia politickej scény a prílišné zvyrazňovanie postavenia politických strán na úkor osobností

9. Politický systém SR I.

Ústava Slovenskej republiky zakotvuje, že najvyšším orgánom ústavodarnej a zákonodarnej moci je Národná rada Slovenskej republiky (od roku 1993 predtým SNR) a najvyšším orgánom výkonnej moci v Slovenskej republike je vláda Slovenskej republiky. Sústavu najvyšších orgánov sudcovskej moci tvorí Najvyšší súd SR a Ústavný súd SR v jeho osobitnom postavení, orgánu kontroly ústavnosti. Slovenská republika, keďže na čele štátu je prezident republiky, je štátom s republikánskou formou vlády.

Z hľadiska vzájomných vzťahov medzi najvyššími štátnymi orgánmi, ako aj základných princípov ich vzniku, je Slovenská republika **parlamentnou republikou**, resp. **štátom s parlamentnou formou vlády**.

Ústava

Podobne ako pri definícii politiky, či štátu i definícia ústavy je veľmi zložitá a má rôzne podoby: ústavu možno pokladať za základný zákon najvyššej právnej sily, ktorý upravuje základy organizácie štátu, jeho formu a štruktúru i zásady vzťahov medzi štátom a občanmi.

Ústavy sa ďalej **delia** podľa osobitých črt na:

a.1.) **písané** > taká, ktorá sa skladá z jedného alebo viacerých právnych aktov, ktoré na seba i vecne naväzujú (väčšina ústav)

a.2.) **nepísaná** > taká, ktorú tvoria viaceré právne normy bez priamej vecnej návaznosti (V. Británia apod.)

b.1.) **tuhá (rigidná)** > ústava sa môže prijímať, dopĺňať či meniť iným, zložitejším spôsobom ako normálna právna norma (napr. 3/5 väčšina tj. 90 poslancov NR SR)

b.2.) **pružná (flexibilná)** > ústava sa mení a dopĺňa podobne ako obyčajný zákon

c.1.) **právna** > uplatňuje sa v štáte v plnom rozsahu

c.2.) **faktická** > ústava sa nedodržiava a je len formálnou záležitosťou (1933 Nemecko)

d.1.) **okrojovaná** > ústava je nanútená monarchom (napr. 1849 R.-U.)

e.1.) **prenesená** > ústava, ktorej účinnosť sa rozšíri na nové územie (napr. pri zjednotení Nemecka 1990)

Ústava na jednej strane reguluje fungovanie štátu, na strane druhej vyhovuje požiadavkám „*obmedzovať a zjemňovať*“ štátnu moc, čím do istej miery zabezpečuje kontrolovateľnosť štátnej moci. Rozhodujúce funkcie ústavy sú:

- 1.) **Právna** >> ústava je považovaná za normu noriem, je základom právneho poriadku, má najvyššiu právnu silu apod.,
- 2.) **Politická** >> zakotvuje základné pravidlá boja o politickú moc (politický pluralizmus),
- 3.) **Ideologická** >> zakotvuje zameranie štátu a spoločnosti, jej základné ciele a hodnoty,
- 4.) **Kultúrna** >> vyjadruje právnu a politickú kultúru spoločnosti, povahu národa a národností žijúcich v danom štáte, kultúrne hodnoty štátu apod.

Ústava súčasnej Slovenskej republiky bola prijatá zákonom č. 460/1992 Zb. z 1. septembra 1992 a účinnosť nadobudla k 1. januáru 1993. Prvá ústava demokratického charakteru platná a účinná na území dnešnej Slovenskej republiky bola Ústava z roku **1920** (ČSR), naopak ústava z 9. mája **1948** definovala vo svojej podstate nedemokratický, totalitný charakter štátnej moci jednej strany. Ústavný zákon č.143/1968 Zb. zmenil postavenie Slovenska v rámci ČSSR (ústava z roku 1960) a definovala formálne vytvorenie československej federácie. Súčasná Ústava Slovenskej republiky má 9 hláv a 156 článkov. Ústavou je definované i štátne zriadenie Slovenskej republiky, štátne občian-stvo SR ako aj štátne symboly Slovenskej republiky. Hlavným mestom SR je Bratislava.

Štátne občianstvo

Tento pojem možno definovať ako trvalý právny zväzok medzi fyzickou osobou a štátom, ktorého dôsledkom je komplex vzájomných práv, slobôd a povinností občana a štátu určených a zabezpečených štátom, ktorý občanovi umožňuje aktívne sa zúčastňovať na politickom, štátnom, ekonomickom a kultúrnom živote štátu a spoločnosti.

Štátne občianstvo SR udeľuje **Ministerstvo vnútra SR**. Nadobúdanie štátneho občianstva je základe zákona možné šiestimi spôsobmi:

- 1.) nadobúdanie štátneho občianstva SR **určením**, a to osobám, ktoré boli ku dňu 31.12. 1992 občanmi SR,

- 2.) nadobúdanie **na základe voľby** štátneho občianstva SR osobami, ktoré boli ku dňu 31.12.1992 boli štátnymi občanmi ČSFR, ale neboli občanmi SR,
- 3.) nadobúdanie štátneho občianstva **maloletých**, na základe návrhu jedného alebo oboch rodičov,
- 4.) nadobúdanie štátneho občianstva **narodením**,
- 5.) nadobúdanie štátneho občianstva **osvojením**,
- 6.) nadobúdanie štátneho občianstva SR **udelením**.

Štátne symboly

Vonkajším prejavom štátnosti, a teda i suverenity je označenie (názov) štátu a jeho štátne symboly: *štátny znak, štátna vlajka, štátna pečať a štátna hymna*. Medzi štátne symboly sa zvykne zaraďovať i štandarda prezidenta republiky > je symbolom výkonu funkcie hlavy štátu, ale Ústava SR upravuje ako štátne symboly len štyri predchádzajúce.

Symbolický význam pre štát majú aj **štátne sviatky**. Podľa zákona štátnymi sviatkami Slovenskej republiky sú: 1. január (Deň vzniku SR), 5. júl (sviatok sv. Cyrila a sv. Metoda), 29. august (výročie SNP), 1. september (Deň Ústavy SR) a 17. november (Deň boja proti totalite).

Národná rada Slovenskej republiky

Národná rada Slovenskej republiky je jediným ústavodarným a zákonodarným orgánom Slovenskej republiky. Je orgánom štátnej moci a od jej primárneho postavenia v republike je odvodené postavenie ostatných štátnych orgánov. Ako volený orgán reprezentuje suverenitu štátu a ľudu. Poslanci národnej rady sú volení vo **všobecných, rovných a priamych voľbách tajným hlasovaním**. Počet poslancov je **150** a ich *funkčné obdobie trvá štyri roky*. Voľby do NR SR *vyhlasuje predseda NR SR* najmenej **90 dní pred** ich konaním.

Pôsobnosť Národnej rady Slovenskej republiky je určená jej ústavným postavením v systéme výkonu moci. Člení sa na:

- a) pôsobnosť v oblasti zákonodarstva,
- b) pôsobnosť v oblasti kontroly,
- c) pôsobnosť v oblasti tvorby štátnych orgánov,
- d) pôsobnosť v oblasti vnútornej a zahraničnej politiky

Národná rada vykonáva svoju pôsobnosť aj voľbami, ktorá jej patrí podľa osobitných predpisov (zákon SNR č. 80/1990 Zb. o voľbách do SNR v znení neskorších predpisov).

Zákonodarná pôsobnosť

Národná rada prerokúva a uznáva sa na ústave, ústavných zákonoch, ostatných zákonoch a kontroluje ako sa dodržiavajú.

Zákonodarnú iniciatívu (kompetencia v oblasti predkladania zákonov v NR SR) majú výbory, poslanci národnej rady a vláda Slovenskej republiky.

Zákonodarný proces sa v národnej rade realizuje prostredníctvom troch čítaní, z ktorých popri hlasovaní je ťažiskové druhé čítanie vo výboroch a na schôdzi národnej rady.

V **prvom čítaní** po všeobecnej rozprave, v ktorej sa nepredkladajú návrhy na zmeny národná rada:

- vráti návrh zákona navrhovateľovi na dopracovanie,
- zastaví pokračovanie v rokovaní o návrhu zákona,
- postúpi návrh zákona do druhého čítania.

V **druhom čítaní** môže národná rada rokovať najskôr po uplynutí 48 hodín od doručenia spoločnej správy výborov alebo informácie spoločného spravodajcu. Podanie pozmeňujúceho alebo doplnujúceho návrhu je podmienené súhlasom najmenej 15 poslancov.

V **treťom čítaní** môže poslanec navrhnúť len opravu legislatívno-technických a jazykových chýb. Iné pozmeňujúce a doplnujúce návrhy môže predložiť najmenej 30 poslancov. V treťom čítaní národná rada návrh zákona schvaľuje.

Kontrolná pôsobnosť

Štátne orgány, ktoré národná rada vytvára alebo pri vytváraní spolupôsobí, sú jej zodpovedné. Svoju kontrolnú pôsobnosť uplatňuje predovšetkým voči vláde Slovenskej republiky a jej členom:

- vyslovuje súhlas s Programovým vyhlásením vlády SR, ktorý je podmienkou ďalšej činnosti vlády a kontroluje jeho plnenie,
- schvaľuje štátny rozpočet a štátny záverečný účet, vrátane kontrolných správ,
- rokuje o dôvere vláde alebo jej členom.

Kontrolná právomoc národnej rady vo vzťahu k vláde je aj v oprávnení poslancov *podávať interpelácie, podnety a pripomienky*. Národná rada schvaľuje rozpočty iných právnických osôb, ktoré vytvorila prerokúva ich plnenie.

Prerokúva správy Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky, o výsledkoch jeho kontrolnej činnosti a správy Národnej banky Slovenska o menovom vývoji a výsledku jej hospodárenia.

Kreačná pôsobnosť

Kreačná pôsobnosť národnej rady *znamená právo vytvárať vlastné orgány*, štátne orgány a spolupôsobiť pri tvorbe iných štátnych orgánov. V súlade s uvedeným:

- volí a odvoláva v tajnom hlasovaní predsedu a podpredsedov národnej rady,
- zriaďuje a ruší svoje výbory, osobitné kontrolné výbory a komisie, určuje ich počty, volí a odvoláva ich predsedov a členov,
- zákonom zriaďuje a ruší ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy,
- volí kandidátov na sudcov Ústavného súdu SR a generálneho prokurátora SR,
- národná rada volí a odvoláva iných funkcionárov, ak to ustanoví zákon.

Poslanci Národnej rady Slovenskej republiky

Poslanci národnej rady sú volení zástupcovia občanov Slovenskej republiky. Mandát vykonávajú osobne podľa svojho svedomia a presvedčenia a nie sú viazaní príkazmi.

Za poslanca možno zvoliť občana, ktorý má volebné právo, dosiahol **vek 21 rokov** a má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky. Poslanec nadobúda svoje práva a povinnosti zvolením. Na schôdzi národnej rady, na ktorej sa poslanec zúčastňuje po prvý raz skladá sľub. Poslanec sa ujíma svojej funkcie a začína vykonávať svoj mandát zložením sľubu. Odmietnutie sľubu alebo sľub s výhradou má za následok stratu mandátu.

Funkcia *poslanca je nezlučiteľná s funkciou prezidenta republiky, sudcu, prokurátora, verejného ochrancu práv, príslušníka ozbrojených síl a príslušníka ozbrojeného zboru.*

Ak bol poslanec vymenovaný za člena vlády, štátneho tajomníka, riaditeľa Slovenskej informačnej služby, vedúceho Kancelárie prezidenta Slovenskej republiky, vedúceho ústredného orgánu štátnej správy jeho mandát počas výkonu tejto funkcie nezaniká, iba sa

neuplatňuje a na jeho miesto nastupuje náhradník.

K základným právam poslanca patrí:

- právo ***zákonodarnej iniciatívy***,
- ***interpelačné právo*** a právo klásť otázky členom vlády SR,
- právo vyžadovať od štátnych orgánov potrebné informácie pre svoju prácu,
- právo ***zúčastňovať sa na rokovaniach národnej rady*** a orgánov, do ktorých bol zvolený a hlasovať na nich o všetkých prerokovaných otázkach,
- právo ***voliť a byť volený***.

Za hlasovanie v národnej rade alebo jej výboroch poslanca nemožno sťahovať, a to ani po zániku jeho mandátu. Za výroky pri výkone funkcie poslanca prednesené v národnej rade alebo jej orgánoch poslanec podlieha len disciplinárnej právomoci národnej rady. Poslanca nemožno trestne ani administratívne sťahovať ani ho vziať do väzby bez súhlasu národnej rady. Ak národná rada súhlas odoprie, trestné sťahovanie alebo vzatie do väzby je počas trvania poslaneckého mandátu vylúčené. V takomto prípade počas ďalšieho výkonu poslaneckého mandátu premlčacia doba neplynie. Poslanec sa môže funkcie poslanca vzdať. Jeho mandát zanikne dňom nadobudnutia právoplatnosti rozsudku, ktorým bol poslanec odsúdený za úmyselný trestný čin alebo ktorým bol poslanec odsúdený za trestný čin, a súd nerozhodol v jeho prípade o podmienčnom odložení výkonu trestu odňatia slobody.

Ak o to poslanec požiada poskytne mu zamestnávateľ na dobu výkonu funkcie poslanca pracovné voľno. Náhrada mzdy od zamestnávateľa mu v tomto prípade nepatrí.

Ak sa poslanec bez riadneho ospravedlnenia nezúčastní najmenej dvoch rokovacích dní schôdzí národnej rady alebo jej výborov, do ktorých bol zvolený v období jedného kalendárneho mesiaca stráca nárok na polovicu platu, polovicu funkčného príplatku a polovicu paušálnych náhrad, ktoré by mu patrili na nasledujúci mesiac. Ak sa bez riadneho ospravedlnenia nezúčastní najmenej štyroch rokovacích dní národnej rady alebo výborov, do ktorých bol zvolený v období jedného kalendárneho mesiaca stráca nárok na plat, funkčný príplatok a paušálne náhrady, ktoré by mu inak patrili na nasledujúci mesiac.

Poslanecké kluby.

Poslanci národnej rady sa môžu združovať v poslaneckých kluboch, a to podľa príslušnosti k politickým stranám, politickým hnutiam alebo volebným koalíciám, za ktoré boli zvolení do národnej rady.

Predseda a podpredsedovia Národnej rady Slovenskej republiky

Predseda a podpredsedov národnej rady volí a odvoláva v tajnom hlasovaní národná rada nadpolovičnou väčšinou všetkých poslancov.

Predseda je zodpovedný len národnej rade. Vo svojej funkcii zostáva aj po uplynutí volebného obdobia, kým si národná rada nezvolí nového predsedu. To platí aj o podpredsedoch národnej rady.

Predseda národnej rady vykonáva svoju pôsobnosť podľa Ústavy SR tým, že:

- *zvoláva a riadi schôdze národnej rady,*
- *podpisuje ústavu, ústavné zákony a zákony, ako aj uznesenia národnej rady,*
- *prijíma sľub poslancov,*
- *vyhlasuje voľby do národnej rady a orgánov územnej samosprávy a voľbu prezidenta Slovenskej republiky,*
- *vyhlasuje ľudové hlasovanie o odvolaní prezidenta Slovenskej republiky,*
- *vykonáva ďalšie úlohy podľa osobitných zákonov.*

Organizácia činnosti Národnej rady Slovenskej republiky

Činnosť národnej rady riadi a organizuje jej predseda a podpredsedovia. **Národná rada zasadá nepretržite.** Jej zasadanie sa skončí uplynutím volebného obdobia alebo rozpustením. Národná rada môže uznesením prerušiť svoje zasadanie, jeho dĺžka nesmie presiahnuť štyri mesiace v roku.

Rokovacími dňami schôdze národnej rady sú spravidla utorok až piatok.

Schôdze národnej rady sú verejné. Neverejné schôdze alebo ich časti sa konajú ak sa na nich prerokúvajú veci, ktoré tvoria predmet štátneho, služobného a obchodného tajomstva alebo to ustanoví osobitný zákon, alebo sa na tom uznesie národná rada trojpäťtinovou väčšinou.

Národná rada je schopná sa uznášať ak je v rokovacej sále prítomná a na hlasovaní sa zúčastňuje nadpolovičná väčšina všetkých jej poslancov - **76**. Na prijatie platného uznesenia je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny prítomných poslancov - najmenej 39. Relatívnou väčšinou sa napríklad prijímajú bežné zákony.

Na prijatie ústavy, ústavného zákona, odsúhlasenie neverejnej schôdze národnej rady a v ďalších prípadoch, kedy to vyžaduje ústava alebo zákon, je potrebná trojpäťtinová kvalifikovaná väčšina najmenej 90 poslancov.

Hlasovanie na schôdzach je **verejné** alebo **tajné**. Verejne sa hlasuje spravidla za použitia technického zariadenia v rokovacej sále alebo zdvihnutím ruky. Tajne sa hlasuje v prípadoch ustanovených ústavou, zákonom alebo ak sa na tom uznesie národná rada. Na tajné hlasovanie sa použijú hlasovacie lístky.

Do rozpravy o prerokúvanej veci sa poslanci prihlasujú písomne po schválení programu schôdze a ústne po vystúpení písomne prihlásených rečníkov.

Národná rada sa môže na návrh aspoň dvoch poslaneckých klubov uznieť na určenie dĺžky času na rozpravu k bodu zaradenému do programu, ktorá nesmie byť kratšia ako 12 hodín s pomerným rozdelením medzi poslanecké kluby a poslancov, ktorí nie sú ich členmi. Možnosť obmedzenia rozpravy neplatí pri rokovaní o návrhu ústavného zákona, zákona o štátom rozpočte a programovom vyhlásení vlády.

Poslanci majú právo v rozprave na jednu faktickú poznámku, ktorou reagujú na ostatného rečníka. Nesmie trvať dlhšie ako dve minúty. Rečník môže faktickou poznámkou reagovať na faktické poznámky poslancov k jeho vystúpeniu. Rozprava skončí, ak vystúpili všetci prihlásení rečníci a slova sa po jej skončení neujal člen vlády, ktorý tým otvára rozpravu znova.

Poslanci majú právo podať procedurálne návrhy týkajúce sa spôsobu prerokúvania veci, časového a vecného postupu rokovania s výnimkou hlasovania o veci samotnej v trvaní jednej minúty. O takýchto návrhoch sa hlasuje bez rozpravy.

Z každej schôdze národnej rady sa vyhotovuje doslovná zápisnica, ktorá po overení sa stáva autentickým záznamom o schôdzi a slúži ako podklad na vydanie správy, ktorá sa publikuje po každej schôdzi.

10. Politický systém SR II.

Prezident Slovenskej republiky: vznik inštitútu hlavy štátu vyplýva z konštituovania Slovenskej republiky ako suverénneho štátneho útvaru so všetkými atribútmi; podľa Ústavy SR čl. 101 je prezident individuálnou hlavou štátu, ktorá reprezentuje Slovensko navonok i do vnútra a svojim rozhodovaním zabezpečuje riadny chod ústavných orgánov; koncepcia postavenia prezidenta SR vychádza z princípu del'by moci a parlamentnej formy vlády; z tohoto vychádza, že ústavne postavenie prezidenta SR je tzv. „slabé“

Prezident SR je podľa Ústavy SR volený v priamych dvojkolových väčšinových voľbách; právo **voliť prezidenta SR** majú občania, ktorí **majú právo voliť** do NR SR tj. štátni občania SR, ktorí v deň volieb dovŕšili **18 rokov** a v deň volieb sa zdržiavajú na území na území Slovenskej republiky

Kandidátov na prezidenta SR môže **navrhnuť** najmenej **15 poslancov NR SR** alebo **petíciou 15 000 občanov**; návrhy kandidátov sa **predkladajú predsedovi NR SR**; **kandidátom môže byť** občan SR, ktorý je voliteľný do NR SR a má **minimálne 40 rokov**; za prezidenta je zvolený kandidát, ktorý získa nadpolovičnú väčšinu platných hlasov oprávnených voličov (50%+1 hlas) ak sa to v prvom kole volieb nepodarí žiadnemu kandidátovi, do druhého kola postupujú dvaja najúspešnejší kandidáti z prvého kola, z ktorých o 14 dní v druhom kole občania zvolia prezidenta SR; funkčné obdobie prezidenta ústava stanovuje na 5 rokov s tým, že tá istá osoba môže byť zvolená za prezidenta najviac v dvoch po sebe nasledujúcich obdobiach.

Pôsobnosť prezidenta Slovenskej republiky: podrobne ju vymedzuje čl. 102 Ústavy SR, jeho kompetencie zodpovedajú tradičným kompetenciám hlavy štátu; pôsobnosti prezidenta SR možno rozdeliť na:

- 1. pôsobnosť prezidenta smerom k zahraničiu** » zastupuje Slovenskú republiku navonok, dojednáva a ratifikuje medzinárodné zmluvy, prijíma a poveruje veľvyslancov
- 2. pôsobnosť prezidenta smerom k NR SR** » zvoláva ustanovujúcu schôdzu, podpisuje zákony, tzv. relatívne veto, podáva správu o stave Slovenskej republiky apod.
- 3. pôsobnosť prezidenta smerom k vláde SR** » vymenúva a odvoláva predsedu vlády

a na návrh premiéra vymenúva členov vlády, do rúk prezidenta skladajú členovia vlády i sľub, má právo na informácie od členov vlády, ktoré potrebuje k svojej činnosti

4. kreačná pôsobnosť prezidenta

5. **prerogatívy hlavy štátu** >> právo udeľovať amnestie, odpúšťať a zmierňovať tresty apod., má tiež právo prepožičiavať vyznamenania

6. **ostatná pôsobnosť** >> je hlavným veliteľom ozbrojených síl, vyhlasuje referendum (350 000 podpisov)

Vláda Slovenskej republiky

Patrí do sústavy najvyšších orgánov Slovenskej republiky; Ústava SR charakterizuje vládu SR ako **najvyšší orgán výkonnej moci**; vláda SR organizuje a zabezpečuje plnenie úloh v hospodárskej, kultúrnej a sociálnej oblasti ako najvyšší orgán štátnej správy republiky zabezpečuje plnenie zákonov Národnej rady SR, zjednocuje, riadi a kontroluje činnosť ministerstiev a ostatných orgánov štátnej správy republiky, sleduje a zabezpečuje plnenie svojich nariadení a uznesení

Vláda SR je **kolektívnym orgánom**; skladá sa z **predsedu, podpredsedov a ministrov**, presný počet členov vlády nie je stanovený; minimálny počet ministrov je možné len odvodiť zo zákona NR SR; zákon taktiež nevylučuje, že niektorý z ministrov nebol na čele žiadneho rezortu (minister „bez kresla“) alebo poverený dočasným vedením viacerých úsekov štátnej správy; vláda SR ako kolektívny orgán rozhoduje zásadne formou uznesení v zbore (tj. rozhodovanie hlasovaním), ktorý je schopný uznášať sa, ak je prítomná nadpolovičná väčšina členov vlády.

Vláda rozhoduje v zbore najmä:

1. *o návrhoch zákonov,*
2. *o nariadení vlády,*
3. *o programe vlády a jeho plnení,*
4. *o zásadných opatreniach na zabezpečenie hospodárskej a sociálnej politiky SR,*
5. *o medzinárodných zmluvách SR,*
6. *o návrhoch štátneho rozpočtu a záverečného účtu,*
7. *o zásadných otázkach vnútornej a zahraničnej politiky, hospodárskych opatreniach na zabezpečenie hospodárskej politiky,*
8. *o vymenovávaní a odvolávaní štátnych funkcionárov v prípadoch stanovených zákonom,*
9. *o tom, že požiada NR SR o vyslovenie dôvery apod.*

Vláda SR je za výkon svojej funkcie zodpovedná Národnej rade SR a je **povinná do 30 dní predstúpiť** pred národnú radu na jej najbližšej schôdzi a **predložiť** jej svoje **programové vyhlásenie**, na základe ktorého sa vláda uchádza o vyslovenie dôvery.

Pre hlavné úseky svojej činnosti si vláda môže **zriadiť poradné, iniciatívne a koordinačné orgány** (napr. Legislatívna rada vlády SR, Hospodárska rada vlády SR apod.); úlohy spojené s odborným, organizačným a technickým zabezpečením činnosti vlády republiky a jej orgánov plní **Úrad vlády**.

Ministerstvá

Ministerstvo je monokratický ústredný orgán štátnej správy na čele s členom vlády – ministrom, ktorý riadi určitý úsek štátnej správy (rezort). Ministri sa podieľajú na tvorbe politiky vlády republiky i na jej uskutočňovaní a spoluzodpovedajú za celkovú činnosť vlády. Sú úplne zodpovední za plnenie zverených úloh a za činnosť ministerstva, ktorého riadením boli poverení.

Ostatné ústredné orgány štátnej správy

Úrad vlády SR; Štatistický úrad SR; Úrad jadrového dozoru; Úrad geodézie, kartografie a katastra SR; Protimonopolný úrad SR; Úrad pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo SR; Úrad priemyselného vlastníctva SR; Správa štátnych hmotných rezerv SR; Úrad bezpečnosti práce SR; Úrad pre verejné obstarávanie; Úrad pre štátnu pomoc SR

Činnosť ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy **riadi, zjednocuje a kontroluje vláda**.

Štátne orgány s osobitným postavením

Osobitným orgánom v sústave orgánov Slovenskej republiky je **Najvyšší kontrolný úrad SR** (Jasovský), jeho postavenie je upravené i Ústavou SR; nezávislý orgán, ktorý vykonáva kontrolu hospodárenia s rozpočtovými prostriedkami, so štátnym majetkom, majetkovými právami a pohľadávkami štátu. Na čele úradu stojí **predseda**, ktorého **volí**, rovnako ako i podpredsedov, **na obdobie piatich rokov Národná rada Slovenskej republiky**.

Ďalším osobitným štátnym orgánom, ktorého úlohou je chrániť práva a zákonom chránené záujmy fyzických a právnických osôb a štátu je **Prokuratúra**. Medzi úlohy prokuratúry platí:

- a.) trestné stíhanie osôb, ktoré sa dopustili trestného činu,
- b.) dozor nad dôsledným vykonávaním a zachovávaním zákonov a iných právnych

- predpisov ministerstvami, inými orgánmi štátnej správy a občanmi,
- c.) dozor nad zachovávaním zákonnosti v prípravnom konaní,
 - d.) účasť v konaní pred súdmi,
 - e.) dozor nad zachovávaním zákonnosti na miestach, v ktorých sa vykonáva väzba, trest odňatia slobody, ochranné liečenie a ochranná výchova.

Na **čele prokuratúry stojí generálny prokurátor SR Dobroslav Trnka.**

Súdna moc

Súdnicstvo možno stručne charakterizovať ako rozhodovanie sporov, potrestanie za spáchaný trestný čin a uskutočňovanie práva osobitnými na tento účel ustanovenými orgánmi. V ústavách demokratických štátov je súdnicstvo zárukou právneho štátu a je späté s rozvojom štátov založených na deľbe moci, pričom jeho pôsobením sa zaručuje panstvo práva (rule of law)

Nezávislé súdnicstvo musí rešpektovať dve základné zásady:

1. neutralitu sudcov ako záruku nadstraníckeho a objek. prejednávania vecí pred súdmi,
2. zabezp. práv a slobôd jednotlivca prost. sudcu neovplyvňovaného politickou mocou.

Súdnú sústavu SR tvoria:

- a) Najvyšší súd Slovenskej republiky,
- b) Krajské súd,
- c) Okresné súdy,
- d) Vyšší vojenský súd,
- e) Vojenské obvodné súdy.

Najvyšším súdnym orgánom Slovenskej republiky je ***Najvyšší súd SR***, ktorý sa skladá z predsedu, podpredsedu a ďalších sudcov. Najvyšší súd rozhoduje vždy v senátoch zložených z predsedu senátu a dvoch sudcov. Predsedom Najvyššieho súdu SR je Karabín a do funkcie ho volí Súdna rada.

Sudcov Najvyššieho súdu SR, krajských súdov, okresných súdov a vojenských súdov ***volí NR SR na návrh vlády SR.***

Územná samospráva obcí

Základom územnej samosprávy je obec, ktorú Ústava SR v čl. 64 definuje ako ***samostatný územný a správny celok, združujúci osoby, ktoré majú na jej území trvalý pobyt.*** V zmysle zákona sú ***samosprávnymi územnými celkami SR obce a vyššie územné celky*** (8). Charakteristickým znakom obce je existencia územia obce, jej samostatnosť

a samospráva. Obec je samosprávny územný a správny celok (právnická osoba), ktorá samostatne hospodári s vlastným majetkom a finančnými prostriedkami. Obce majú právo združovať sa s inými obcami za účelom zabezpečenia vecí spoločného záujmu. Toto právo je zaručené ústavou.

Orgány obce

Ústava SR v čl. 69 a Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení zakotvujú, že orgánmi obce sú **obecné zastupiteľstvo** a **starosta obce**. Obecné zastupiteľstvo môže zriaďovať aj ďalšie svoje orgány: obecnú radu, obecnú políciu, obecný požiarny zbor a iné.

Obecné zastupiteľstvo je zastupiteľský zbor zložený s poslancov zvolených v priamych voľbách obyvateľmi obce. Funkčné obdobie poslancov obecného zastupiteľstva je štvorročné. Počet poslancov obecného zastupiteľstva stanovuje zákon a pohybuje sa v rozmedzí od 9 do 60. Obce s počtom obyvateľov menším ako 40 majú 5 poslancov obecného zastupiteľstva.

Starosta obce je predstaveným obce a najvyšším výkonným orgánom obce. Je štatutárnym orgánom v majetkovoprávných vzťahoch obce a v pracovnoprávných vzťahoch pracovníkov obce. Starostu obce volia obyvatelia obce v priamych voľbách na 4 roky a tento musí mať v deň volieb najmenej 25 rokov. Starostu obce v jeho neprítomnosti alebo v čase nespôsobilosti na výkon funkcie zastupuje zástupca, zvolený z poslancov na celé funkčné obdobie obecného zastupiteľstva. Kompetencie starostu sú:

- a.) zvolávať a viesť zasadnutia obecného zastupiteľstva a obecnej rady, podpisovať ich uznesenia,
- b.) vykonávať obecnú správu,
- c.) zastupovať obec vo vzťahu k štátnym orgánom, právnickým a fyzickým osobám,
- d.) rozhodovať o všetkých veciach správy obce, ktoré nie sú zákonom alebo organizačným poriadkom obecného zastupiteľstva vyhradené obecnému zastupiteľstvu.

Obecný úrad je výkonným orgánom obecného zastupiteľstva a starostu zložený zo zamestnancov obce. Zabezpečuje administratívne a organizačné veci obecného zastupiteľstva a starostu, ale aj ďalších zriadených orgánov obecného zastupiteľstva. Prácu obecného úradu organizuje starosta, ale v obciach s väčším počtom zamestnancov môže byť zriadená funkcia prednostu obecného úradu, ktorý vedie a organizuje prácu obecného úradu a za svoju činnosť zodpovedá starostovi obce.

11. Národ v politike. Menšiny v politike.

Definícia: *definíciu pojmu národ možno rozdeliť do štyroch skupín, z ktorých každú charakterizuje iný prístup k vymedzenému pojmu; sú to:*

Filozoficko-politologický prístup: potreba definície národa sa objavuje na začiatku 20. storočia v súvislosti s vývojom štátnych útvarov; potreba nájsť základný prvok integrujúci demokratické spoločnosti; národ = *eticko-kultúrne spoločenstvo ľudí s pocitom priestorového umiestnenia, jednotlivé národy si postupne vytvorili špecifické etické normy*; vznik a rozvoj národnej kultúry; pocit priestorového umiestnenia znamená, že národ pokladá určité teritórium za svoje historické územie.

Historizujúci prístup: znalosť historického vývoja a z neho plynúcich dôsledkov; historizujúci prístup skúma národnú históriu cez históriu národnej štátnosti; takto vznikajú tzv. historické národy, teda tie, ktoré majú i štátnu históriu; *historizujúci prístup pokladá všetkých jednotlivcov, ktorých možno kultúrne či nábožensky priradiť k národu za jeho súčasť, bez ohľadu na to kde žijú* (napr. Hitler a Nemci, Ben Gurion a Izraelci a pod.).

Politický prístup: je prístupom pragmatickým, jeho základom je určitý politický zámer a môže mať viacero prejavov; najjednoduchšia definícia je *spojenie národa s obyvateľstvom* určitého územia alebo štátu (napr. Afrika, Amerika, Španielsko apod.) >> americký národ; ďalší politologický prístup vedie k stotožneniu *národa s určitým územím* a to takým, ktoré obýva najviac jeho predstaviteľov; militantnú podobu má prístup, ktorého snahou je tzv. čistota národa tj. snaha násilím oddeliť niektoré skupiny jednotlivcov od definovanej pospolitosti >> *čistota národa* nemusí súvisieť so snahou o nadradenosť, môže byť motivovaná aj potrebou vytlačiť príslušníkov iných národov z územia obývaného určitým národom; nemusí mať nevyhnutne vedecký podklad a môže ísť len o politickú potrebu vodcov nacionalistických politických strán.

Ekonomizujúci prístup: definuje ekonomické záujmy národa, prípadne štátu; dva extrémny: 1. *ekonomický život je určujúci a teda nadradený národu, ekonomický vývoj určuje národný*; 2. *stavanie národných ekonomických záujmov proti integračným procesom*; ekonomické záujmy možno interpretovať: prostredníctvom vývoja nezamestnanosti, ekonomickej sily v komparácií s inými národmi, ekonomickým priestorom v ktorom má národ vplyv (Commonwealth), strachom z expanzie apod.

Spojením rôznych prístupov k definovaniu pojmu národ prichádzame k záveru, že národ je univerzálne spoločenstvo, ktoré sa prelína celou vertikálnou štruktúrou spoločnosti.

Politické záujmy národa

Prvoradým záujmom národa je, aby vlastnými silami organizoval uspokojovanie vlastných potrieb. Inými slovami ide o právo národa na sebaurčenie. Môže byť:

- a.) **formálne** » národ si svoju organizačnú štruktúru (štát apod.) aj vlastné aktivity (prijímanie zákonov apod.) vytvára a riadi sám, bez toho, aby mu do toho zasahoval niekto z vonka,
- b.) **neformálne** » nepripúšťa zasahovanie vonkajších ekonomických a ideologických subjektov do národných aktivít

Národné záujmy vznikajú v troch oblastiach – kultúrnej, štátoprávnej, ekonomickej.

Národné záujmy v kultúrnej oblasti: sú nadradené nad štátovými a ekonomickými záujmami, čo podmieňuje už samotná definícia národa ako etnicko-kultúrneho spoločenstva ľudí; kultúrne záujmy národa sa prejavujú tendenciou ku kultúrnej autonómii, k používaniu vlastného jazyka a hrdosťou na národné tradície

Kultúrna autonómia » znamená, že národ riadi svoj vlastný vývoj a vytvára si takú organizačnú štruktúru, ktorá rozvíja jeho špecifické národné znaky; vytvára si národné kultúrne inštitúcie (napr. Matica apod.), ktorých úlohou je definovať národné záujmy v oblasti kultúry › rôzne formy umenia, školstva, vzdelávania apod.

Národný jazyk » právo používať svoj národný jazyk je dôležitým predpokladom vývoja národa; jazyk je hlavným zjednocujúcim faktorom národa; dôležitá je jazyková kultúra

Národné tradície » možno ich veľmi zjednodušene označiť jako ľudové zvyky; objavujú sa predovšetkým pri formovaní životného štýlu občanov, tvoria spoločný základ pri formovaní životného štýlu; náboženstvo aj je súčasťou tradície

Národné záujmy v štátoprávnej oblasti: prejavujú sa v štyroch okruhoch a to národný štát, územná celistvosť, národná politická autonómia a personálna prezentácia;

Národný štát » je hlavným organizačným predpokladom realizácie národných záujmov; existencia národného štátu dáva národu pocit národného bezpečia a ochrany; štát ústavne definuje zásady spolunažívania ľudí pri tvorbe zákonov vychádza znárodných tradícií; štát garantuje zachovanie národnej identity; pre štát je dôležitá existencia národa, ktorý ho logicky zdôvodňuje

Územná celistvosť » pozitívny vzťah národa k určitému územiu sa prejavuje v požiadavke na jeho celistvosť (integritu); túto požiadavku môže splniť existencia a vznik národného štátu

Národná politická autonómia » národ si v každej situácii chce vytvárať vlastné správne orgány, ktoré mu garantujú uskutočňovanie národných záujmov; národná politická autonómia zohľadňuje aj vnútornú diferenciaciu národa, špecifické znaky časti národa, môžu byť impulzom pre vznik samosprávnych regiónov založených na miestnych tradíciách (napr. nemecká federácia)

Personálna reprezentácia » vládna reprezentácia národa, ktorá vzniká na základe výsledkov demokratických volieb

Národné záujmy v ekonomickej oblasti: jednotlivé národy si vytvárajú vlastnú ekonomiku, podľa podmienok, v ktorých žili tak vznikli národy s tradíciami poľnohospodárskej alebo priemyselnej výroby; toto rozdelenie zohľadňuje ekonomické zvláštnosti národného vývoja » podmienené je: *klimatickými podmienkami, intelektuálnou tvorivosťou a obchodnou aktivitou*

Aktuálne politické problémy národov:

Súčasný problémy vývoja národov vyplývajú z viacerých faktorov:

- a.) *viacnárodné štáty vznikli v nedemokratických politických podmienkach,*
- b.) *problémy vznikajúce z neefektívnej politiky sa niektoré vlády usilujú riešiť expanzívnu zahraničnou politikou,*
- c.) *proces politickej a ekonomickej integrácie vytvára potrebu definovať v nových podmienkach národné potreby,*
- d.) *vysťahovalectvo a prisťahovalectvo (etnická migrácia) spôsobujú národu kultúrnu traumu, pretože do národných kultúr a tradícií prenikajú rôznorodé cudzie prvky.*

Základným problémom súčasnosti je potreba racionálne a demokraticky sklbiť požiadavku národnej identity a medzinárodnej integrácie.

Proces národnej emancipácie v Európe je viditeľný na začiatku 90. rokov minulého storočia spojený s rozpadom viacnárrodných štátov Juhoslávie, Československa či Sovietskeho zväzu.

Menšiny v politike

Pod pojmom menšina rozumieme: *také zoskupenie jednotlivcov, ktoré vo vzťahu k ostatnému obyvateľstvu nemá väčšinové postavenie. Menšinou môže byť z hľadiska početnosti alebo vplyvu. Členov menšiny združujú určité spoločné znaky, ktoré si môžu alebo nemusia členovia menšiny uvedomovať.*

Menšiny môžu mať: *etnickú, rasovú, sexuálnu, regionálnu, vekovú alebo politickú podstatu; niektoré z nich majú možnosť zmeniť sa na väčšinu, iné majú trvale menšinové postavenie.*

Politická menšina >> vzniká na základe výsledkov volieb; víťazov volieb tieto povyšujú na väčšinu (politickú väčšinu) a porazení z volieb sa stávajú (politickou) menšinou; politickú menšinu charakterizuje menší a niekedy aj nijaký vplyv na tvorbu politiky; pre občiansku spoločnosť (demokratickú) je charakteristické to, že politickú menšinu nediskriminuje a dáva jej šancu v ďalšej súťaži stať sa väčšinou

Etnická menšina >> je súčasťou národa, ktorého časť sa ocitla na území iného národa, má kultúrny pôvod v národe, s ktorým ju už nespája spoločný politický osud; demokratický režim zaručuje príslušníkom etnických menšín rovnaké občianske práva bez ohľadu na ich národnostnú príslušnosť; demokratická spoločnosť zabezpečuje aj právo na zachovávanie etnicko-kultúrnych znakov etnickej menšiny ak tieto nie sú v rozpore s normami a zákonmi danej krajiny (napr. piráctvo, kanibalstvo, mnohoženstvo apod.); národnostna menšina sa len výnimočne stáva väčšinou (napr. Palestínčania v Kuvajte)

Politická aktivita etnickej menšiny >> v politickej oblasti nemá menšina osobitné výhody; má právo na bežné politické práva a slobody (združovať sa, volebné právo aktívne a pasívne apod.); etnické menšiny si môžu vytvárať vlastné kultúrne a politické organizácie a môžu sa zúčastňovať boja o politickú moc (voľby)

Regionálne menšiny >> vznikajú na základe špecifického postavenia obyvateľov určitej časti štátu; ich postavenie je zväčša horšie, a preto ho obyvatelia vnímajú ako istú formu regionálnej diskriminácie; špecifickosť ich postavenia vyplýva z toho či daný región má alebo nemá rozvinutý priemysel, životnú úroveň apod.; obyvateľstvo tohoto regiónu má potom voči centru zvláštne ekonomické, politické a iné požiadavky, pre zlepšenie svojho postavenia.

Zoznam použitej literatúry:

- Fiala, P. - Strmiska, M. *Teorie politických stran*. Barrister a Principal, Brno, 1998.
- Barány, E. *Moc a právo*. Veda, Bratislava, 1997.
- Klíma, M. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. RADIX, Praha, 1998.
- Aron, R. *Demokracie a totalitarismus*. Atlantis, Brno, 1993.
- Weber, M. *Politika ako povolanie*. Spektrum, Bratislava, 1990
- Tóth, R.: *Základy politológie*. SPN, Bratislava 1997 (aj neskoršie vydania)
- Tóth, R.: *Politické strany*. UCM Trnava, Trnava, 2002
- Říchová, B.: *Úvod do současné politologie*. PORTÁL, Praha, 2002
- Cabada, L., Kubát, M.: *Úvod do studia politické vědy*. Eurolex Bohemia, Praha 2002